

ŽIVOT A UMUČENÍ
SVATÉHO VÁCLAVA
A BÁBY JEHO
SVATÉ LUDMILY

ŽIVOT A UMUČENÍ

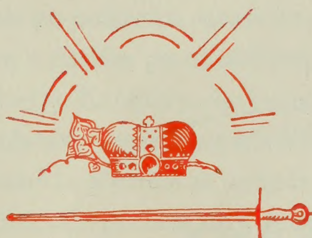
SVATÉHO VÁCLAVA

A BÁBY JEHO

SVATÉ LUDMILY

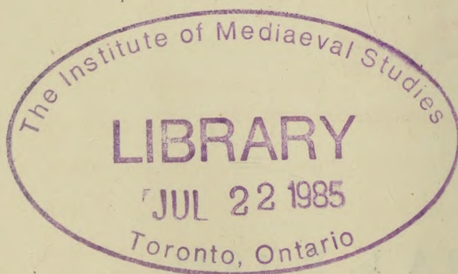
DLE SEPSÁNÍ

KŘIŠŤANOVA

PRAHA L. P. 1921

NÁKLADEM L. KUNCÍŘE

PŘEDMLUVA K ČESKÉMU PŘEKLADU SEPSÁNÍ KRISTIÁNOVA.

Dílko, jehož český překlad následuje, zaslouží po nejedné stránce, aby si ho česká veřejnost povšimla. V něm tuším poprvé dostává se i neučenému čtenáři příležitosti, aby seznámil se s nejstarší literární prací, která vyšla z péra českého, a která je svědectvím, že počátky vědomé české snahy kulturní a mravněnárodní sahají zpět do doby bezmála tisíc let za námi ležící, do konce 10. stol. Rozumí se, že vzdělanému Čechu a Evropanu staršího středověku jeví se vše, co bychom my zvali snahou po pokroku mravním a kultůrním, souznačným s úsilím po osvědčení, prohloubení a rozšíření víry Kristovy, že krátce v jedno mu spadají představy kultury a křesťanství. Jinými slovy: zápasníci a trpitelé za náboženství křesťanské jsou době té representanty vzdělání a pokroku, jsou jí hrdiny národní snahy, cílem i oporou kmenové pýchy, střediskem nábožné úcty a národní naděje. S tohoto stanoviska jest chápati i motivy a cíle prastarého sepsání našeho z 10. stol. — autor jeho, prvý český spisovatel, jejž známe (jak je příznačné, že klášterní jméno jeho je *Kře-*

stan — Kristián!), dávaje českým vzdělancům té doby do rukou oslavné dílko, líčící život a zásluhy prvých českých svědků Kristových, sv. Ludmily a sv. Václava (a spolu s tím vznik a rozvoj českého křesťanství), nechce v jádře nic jiného, než ukázati s chloubou také na kulturní schopnost kmene českého a tím jaksi uvésti jej do společnosti velkých křesťanských národů evropského západu. Tento cíl, dosti určitě v předmluvě autorově vyznačený, je to především, jenž práci Kristiánově dodává v očích našich zvláštního významu. On zajisté dosvědčuje existenci národa českého ve vyšším, duchovním slova smyslu již ku konci stol. 10. a spojuje odlehlé počátky našeho dějinného života s věky potomními touže základní myšlénkou života a naděje.

V popředí zájmu autorova stály ovšem cíle *náboženského povzbuzení* a povznesení, jako tomu bylo u skladatelů středověkých životů, mučeníkům a svatým Páně věnovaných, vůbec. My zvykli si životy takové jmenovati *legendami* a rozuměti tím skládání, jež v celku nemají mnoho opory ve skutečnosti, v nichž zbožná bajka má převahu a v nichž skutečná historie hraje roli nevalnou. Ale středověk nebyl ještě dotčen novodobou skepsí k zázraku. Vypravování o životech a zázracích světců považoval naopak za *vyšší* pravdu historickou, a legendy (t. j. to, co má býti čteno) kladl na prvé místo mezi prameny a pracemi historickými.

Legenda Kristiánova náleží však k těm, jež — kromě partií i v novodobém smyslu „legendárních“, které zaujímají většinu práce — chovají v sobě mnoho dat, zpráv a živlů historických v plném slova smyslu. Je to zajisté nejobšírnější skládání, českým dějinám věnované a od Čecha sepsané, z doby před *kronikou Kosmovou* (Kosmas † 1125) a dotýká se dějin českých nejen od časů sv. Cyrila a Metoděje, ale i od doby báječné, obsahujíc v sobě, třebas v stručné formulaci, první neocenitelné zprávy o našem pravěku, na nichž potom budovala dále fantasie Kosmova. Práce proto mohla s jistým omezením býti mnou nazvána *„nejstarší kronikou českou“*. A netoliko jako *veledůležitý pramen historický* v běžném slova smyslu — ale i jako prvé předstoupení českého člověka před zraky pokolení následujících, jako prvý projev cítění, smýšlení a snažení českého vzdělance z doby bez mála před tisícem let, poskytuje badateli, umějícímu ze slov, vět a stránek literárního díla vybaviti duši a postavu autora a *psychologii* doby jeho a kmene jeho, poučení vzácné, přímý a neklamný pohled do Čech z konce 10. stol. Není pochyby, že přáli bychom si věděti a zvěděti na nejednom místě mnohem více — ale zdá se, že někdy pro bláhové přání takové zavíráme oči před příležitostí, vytěžiti k poučení našemu všechno, co pronikavější analysa díla předloženého slyšícímu a vidoucímu může poskytnouti.

Sepsání představuje se nám vědomě jako literární dílo, a to *předmluvou* (prologem) *autorovou*, adresovanou druhému biskupu pražskému, *Vojtěchovi* (982—997). Takové předmluvy a věnování byly již tenkrát pravidlem v pracích literárních; vkus doby chtěl také tomu, aby autor svou nedostatečnost k dílu počatému zdůraznil v nich způsobem okázalým. Čtenář najde v textu legendy na straně 36. níže ještě jedno přímé promluvení autorovo k sv. Vojtěchovi, takořka jako doplněk prologu — z obou míst vysvítá, že to byl sv. Vojtěch, jenž autora povzbudil k oslavnému sepsání o životech prvých českých patronů a že mu uložil dbáti při tom jen zpráv zaručených. Z prologu se zároveň dovídáme, že autor, mnich Kristián, měl jako podklad práce své po ruce již *starší* rozličná *sepsání* o svém thematu, tedy starší legendy o sv. Ludmile a sv. Václavu a že vytkl si vlastně úkolem je *opraviti a doplniti*, a to i podle výpovědí starých pamětníků nebo údajů samého biskupa Vojtěcha.

Rozbor legendy Kristiánovy, pátrající po pramenech jejích a srovnávající ji s legendami staršími i novějšími ukazuje vskutku zajímavě, jak úkol v předmluvě naznačený byl proveden, t. j. jak Kristián jednak vzdělal a užil textu *legend starších*, jednak pak doplňoval je svými *vlastními dodatky* a opravami. Poznáváme zejména, že Kristián měl před sebou takřka jako prameny hlavní

starší latinské *sepsání o sv. Ludmile* (jež se nám nezachovalo) a latinskou *legendu o sv. Václavovi*, počínající se slovy „Crescente fide christiana" („když vzrůstala víra křesťanská"); užil také poněkud latinské legendy o sv. Václavu, složené (kolem r. 980) na základě legendy „Crescente fide" italským biskupem *Gumpoldem.* Texty legend „Crescente fide" a Gumpoldovy známe. Že by byl Kristián znal starší, církevně-slovanským jazykem sepsané vylíčení života Václavova, nezdá se pravděpodobným — ale je zajímavo, že mnohé opravy a dodatky jeho k obrazu starších legend latinských jsou příbuzny stanovisku a datům staroslovanské legendy, majíce celkem ráz korrektur, jež rodilý, poměrů lépe znalý Čech, měl za nutné učiniti v skládáních, sepsaných duchovními cizími („Crescente fide" zdá se býti bavorského původu) a dále ráz korrektur, v nichž smysl pro historickou skutečnost vítězí nad sklonem k řemeslné tvorbě legendární. Historickému smyslu Kristiánovu podařilo se velmi dobře spojiti život dvou svatých, Ludmily a Václava, v jeden obraz celistvý; jemu jest patrně přičísti i odhodlání, předeslati všemu krátký výklad o *pokřesťanění Moravy sv. Cyrilem a Metodějem* a o zavedení slovanské mše a o *počátcích českého křesťanství* (kapitola prvá a druhá na str. 3—12). I tu užito bylo pramenů dnes ztracených; proto reprodukce jich Kristiánem má pro nás *cenu neobyčejnou;* jím zachováno nám

vlastně jediné vypravování o tom, jak Čechové přijali křesťanství z Moravy Methodovy a to ve formě obřadu slovanského. Možno poznamenati hned, že všichni protivníci a popěrači *slovanské liturgie* v starých Čechách, od Kosmy 12. stol. počínaje až k Dobrovskému 19. stol. a německým dějepiscům novodobým, stali se především z toho důvodu protivníky díla Kristiánova. *Stylisticky* vzdělal své předlohy, pokud srovnávati můžeme, Kristián latinou elegantnější, místy slohem hledané umělosti, jenž byl literární ctižádostí jeho doby; barokní raffinovanosti slohu Gumpoldova ovšem nedostihl. Jaký je tu rozdíl mezi těžkým stylem Gumpoldovým a Kristiánovým možno postihnouti ovšem více v originálu latinském než v českém překladu na str. 15 dole až str. 17 shora, t. j. na odstavci, jenž je doslova z Gumpolda přepsán. Je to jediné místo, o němž v díle Kristiánově víme, kde užito bylo pramene doslovně. Ostatek práce prozrazuje všude pečlivou redakci i dobrou disposici celkovou; o tom, jakož i o neporušené jednotě díla poučují četné *odkazy*, v nichž autor dotýká se toho, o čem již se zmínil i toho, o čem ještě řeč bude. Co v díle jeho, zejména v kapitolách, vypravujících o sv. Václavovi, pošlo přímo z péra a z dodatku Kristiánova, co a jak je převzato autorem ze starších pramenů písemných, najdeš nejúplněji vyloženo v mém rozboru legendy v knize *Die Wenzels- und Ludmilalegenden*

und die Echtheit Christians (1906), ve které jsem shrnul výsledky svých studií o Kristiánovi a o legendách našich. Srv. i připojené *Poznámky.*

Byla to podle všeho dvojí skupina příčin a vlivů, jež dala již v 10. století vzrůsti tak bohatě počtu i ceně legend o sv. Václavu a sv. Ludmile. Prvou bylo *založení biskupství pražského* (kolem r. 973) a tím jaksi konečné uznání Čechů za rovnoprávný národ křesťanský. Bylo snad třeba překonávati jistý odpor (v Bavořích, v Řezně?), snad spolupůsobila i bez něho propaganda těch, kteří stáli v čele úsilí o utvrzení křesťanské víry v Čechách. Buď tak či onak, významné je jistě, že Gumpold psal svou legendu václavskou na popud *císaře Otty II.;* jeho předlohu „Crescente fide“, která je historicky pramenem daleko důležitějším, kladl bych do let 60tých až 70tých 10. stol., kdy se o založení biskupství pražského jednalo. Druhou mateřskou půdou oslavných skládání o českých prvomučenících byla *doba Vojtěchova.* V české historiografii nedočkal se dosud zjev Vojtěchův a kulturní význam prostředí a okolí jeho toho uznání a docenění, jež mu nepochybně přísluší: nejen jeho patrná souvislost s t. zv. „ottónskou renaissancí“ v Sasích, ale i ku podivu intimní styky jeho s předními kulturními středisky a vzdělanci tehdejší Italie, velký dojem, jímž osobnost i život Vojtěchův působil na vzdělaný svět tehdejší, počet mužů, který kulturnímu působení jeho stál k dispo-

sici — vše to zakládá přesvědčení, že Čechy let 80tých a 90tých desátého století dostoupily jisté kulturní proslulosti a vzepjetí, jemuž podobného potom dosáhly teprv v době Karlově.

Jen tak si vysvětlíme, že podléhaje vlivům českým, píše v jednom z nejslavnějších kulturních středisk tehdejšího světa, v klášteře *montecassinském* v Italii, klassicky vzdělaný mnich *Vavřinec* novou legendu o sv. Václavovi; odtud také porozumíme, proč sv. Vojtěchovi šlo o to, aby Čechy mohly se pochlubiti novým úplnějším a věcně dokonalejším zpracováním života svých prvých svatých z péra *českého*. *Kristián* píše skoro současně s Vavřincem; v Italii (pravděpodobněji v Italii než v Německu) vzniká nedlouho potom nová legenda o sv. Václavovi, jež opírajíc se o text Gumpoldův snaží se dáti svatému předmětu formu ještě drahocennější, t. j. vypravovati život světcův v *rýmované próse* (je to legenda, počínající se slovy *Oportet nos fratres)*. V Čechách samotných pak vidíme zjev neobyčejně zajímavý — jak totiž pokouší se stačiti nové, o nejvyšší formální vybranost zápasící produkci latinské, i česká literatura v *jazyce staroslovanském*. Neznámý autor podjímá se tu práce představiti čtenáři stylistickou parádu Gumpoldovu i v rouše staroslovanském (mám tu na mysli tak zv. *druhou legendu staroslovanskou*, objevenou nedávno prof. Nikolským) a dokázati tak i formální schopnosti jeho. Při tom zůstá-

vá mu již neznáma *nejstarší legenda staroslovanská* o sv. Václavu, nejstarší, jak se zdá, z legend václavských vůbec. O kratších výtazích slovanských, určených pro potřebu bohoslužebnou, o oslavných slovanských kázáních na př. ke dni přenesení sv. Václava, o pravděpodobném původním slovanském sepsání o svaté Ludmile, se zde již šířiti nechci. Ale vše dohromady je s to, aby nám sílu a trvalost slovanského obřadu a literatury v zemi české po celé 10. stol. (a nepochybně i v století následujícím) představilo patrně před oči a aby přidalo významu zajímavému faktu, že mnich Kristián, takřka oficielní český dějepisec obou prvých českých mučeníků, spisovatel autorisovaný biskupem pražským Vojtěchem, slaví sv. Cyrila, že vynalezl slovanské písmo a v Římě u papeže vymohl schválení slovanské mše, „jak až podnes namnoze se děje v krajinách slovanských, zejména v Bulharsku, a mnoho tím duší Kristu Pánu se získává". Zdá se mi velmi pravděpodobným, že tato stránka díla Kristiánova přispěla k tomu, že práce zůstala cizí světu německému nebo italskému, t. j. oblastem kulturním a národním, jež na privilegium staré moravské církve shlížely okem nepřátelským. V druhé polovici 11. stol. zvítězilo toto nepřátelské stanovisko i v Čechách, jak dokazuje konec kláštera sázavského i posléze kronika *Kosmova*. V té době by již legenda václavská, slavící slovanskou liturgii, v Čechách možna ne-

byla. Obšírné legendy václavské českého původu, z 13.—14. stol., s „*Oriente iam sole*" v čele, užívají hojně Kristiána, ale o počátcích českého křesťanství na Moravě a v Čechách se nezmiňují. Také obsahem svých příhod a zázraků prozrazují na rozdíl od Kristiána daleko pokročilejší fási legendární tradice. Legendy „Oportet nos fratres" a „Oriente iam sole" jsou vydány tiskem v mé německé knize; tamtéž najdeš podrobnější data o slovanské legendě Nikolského.

Legenda Kristiánova zachovala se nám celá ve vzácném *rukopisu* kapitoly *pražské* z let 1320 až 1342 (v němž jediný písař shromáždil nejstarší latinské legendy václavské a kroniku Kosmovu s pokračovateli jeho) a v jednom rukopise thunovské knihovny v *Děčíně* z konce 14. stol. (v něm chybí však prolog a jeden odstavec třetí kapitoly). Dále ve dvou rukopisech pražské universitní knihovny z 2. polovice a konce 14. stol.; v nich však chybí konec od 8. kap. počínaje (t. j. od slov „Krev blaženého mučeníka" na str. 40 níže) a v poněkud pozměněném textu v rukopisu býv. kláštera v *Böddecke* ve Vestfálsku, kde chybí kromě prologu i většina práce, počínaje od 6. kapitoly (t. j. slov „Když tedy blažený kníže" na str. 28). *Zlomků* legendy v passionálech a brevířích známa je dnes velká řada; značná část jich zachována je v rukopisech z konce 12. a poč. 13. stol. Legendu vydal tiskem nejdřív *Balbín* r. 1677, potom učený jesuita

P. Suysken ve velkém souhrnném vydání životů všech svatých (t. zv. *Acta sanktorum*) r. 1755–1760, po třetí bystrý augustinián pražský *P. Athanasius* (vlastním jménem Eliáš Sandrich) r. 1767, konečně r. 1873 *Jos. Emler* v „Pramenech dějin českých“, díle prvém (spolu s českým překladem *Jos. Truhláře)*, naposled já v spise Nejstarší kronika česká (1903) a potom, na rozšířeném základě rukopisném r. 1906 v dotčeném již díle: *Die Wenzels- und Ludmilalegenden.* Na tomto vydání založen je i překlad, jenž následuje a jehož autorem je p. *Ant. L. Stříž.* Přiléhá k textu originálu dokonaleji a dobových karakteristických vlastností jeho dbá pečlivěji než překlad Truhlářův. Rozdělení v kapitoly nemá (podobně jako ne text Kristiánův přímo); rozdělení to, jak se ujalo od časů edice P. Athanasia, je naznačeno ku konci knihy v poznámkách.

Autorem sepsání o životě sv. Ludmily a sv. Václava jmenuje se v předmluvě *mnich Kristián* a představuje se nám zároveň, jako strýc nebo bratrovec biskupa Vojtěcha. Závěr odtud plynoucí zněl by, že Kristián pocházel nejspíše z knížecího rodu *Slavníkova.* Jméno mnicha Kristiána zachovalo se ještě jen v jednom prameni soudobém, v životopise sv. Vojtěcha, sepsaném r. 1004 *Brunonem z Querfurtu.* Zde praví se, že mnich Kristián, „muž výmluvný“, byl jedním z vůdců poselství, jež Čechové (r. asi 992) poslali do Říma, aby sv. Vojtěcha přiměli k návratu z kláštera římského na

biskupský stolec pražský, a zároveň, že Kristián byl bratrem knížete vlasti Vojtěchovy. To bylo lze stěží vykládati jinak, než že Kristián je bratrem knížete *Boleslava II.* a tedy rodem Přemyslovec a zároveň, aspoň podle pojetí a tvrzení Kosmova, synem Boleslava I., vraha sv. Václava. Okolnost, že by, v důsledku těchto dat a souvislostí, líčil Kristián *zločin vlastního otce svého*, že by vypravoval, jak nešťastný otec jeho zavraždil svatého strýce jeho, budila od počátku nedůvěru k sepsání jeho a ozvala se prudce již v námitkách *Dobnerových.* Hájil jsem proti tomu vždy možnosti, že středověkému mnichu, který dovedl zapříti v sobě vše, co jej poutalo k tomuto světu, by nebylo nesnadno podejmout se úkolu takového. Ale zároveň jsem poukazoval na možnost, že „krevní bratr“ Brunonův může znamenati i *bratrance*, nebo že, což je pravděpodobné, *nebyl* Boleslav II. synem Boleslava I. (rodokmen je nám tu podepřen pouze autoritou Kosmovou, která však pro dějiny české 10. stol. prokazuje se zhola nedostatečnou). Dotkl jsem se i toho, proč by Kristián, jenž přece v předmluvě na dvou místech dovolává se příbuzenství svého se sv. Vojtěchem, nebyl se zmínil o tom, že sv. Václav je strýcem jeho. Dnes, vzdálen boje o Kristiána z let 1903—1906, mám eventualitu, že by Kristián byl synem bratrovraha (tutéž eventualitu, kterou si skombinoval na základě Brunona i *Kosmas*, aby stvořil postavu báječného *Strachkvasa),*

za velmi málo pravděpodobnou. Předpokládám, že byl-li Kristián vskutku z rodu Přemyslova, že byl jen bratrancem Boleslava II., nebo že Boleslav II. nebyl synem Boleslava I. Bylo by možno mysliti i na výklad, že Kristián je *bratrem knížete Slavníka* a strýcem Vojtěchovým, tedy doslova tak, jak je to v předmluvě (nepos carissime) — je jistě nápadno, že Bruno, kterému přece musilo býti jméno Boleslava II. známější a běžnější než Slavníkovo, nejmenuje Boleslava jako bratra Kristiánova plným jménem určitě. Bruno svou frási o bratru knížete zemského přejal podle všeho z legendy o sv. Vojtěchu, sepsané o několik málo let dříve *Kanapariem* v Italii — s možností, že Kanaparius zmátl knížete Slavníka s Boleslavem, lze tuším počítati. Krátce je vidno, že z nesnáze vede východisk několikero; *hlavní věcí* zůstává, že nám *osoba mnicha Kristiána* je dosvědčena spolehlivě právě v době sv. Vojtěcha a to jako muže důvěry Vojtěchovy a že nám nepřímo je Kanapariem i Brunonem potvrzeno, co tvrdí Kristián v své předmluvě, že, jsa příbuzným Vojtěchovým, byl původu *knížecího.* Sepsání legendy Kristiánovy jest potom položiti nejvhodněji *do let 992—994,* po návratu Vojtěchově z Říma; Vojtěch snad přinesl z Italie i legendu Gumpoldovu a těžce nesa její věcnou nedostatečnost, uložil Kristiánovi sepsati životopis nový a pravdivý.

Faktem z historie Kristiánovy snad nejzajímavějším, ač smutně památným, zůstane povždy okolnost, že dílko jeho, jež již *Balbín* nazval právem „nejdrahocennější a prvou památkou dějin vlastenských", bylo v době prvého století českého novodobého života kulturního, v době t. zv. kritické historiografie moderní, z pramenů dějin českých s hanbou vyvrženo jako drzý padělek neznámého autora pozdějšího. O to zasloužili se především oba zakladatelé kritické historie české, *Dobner* a *Dobrovský*. Prvý ve spisku, jenž vznikl v čase prvých jeho pokusů historických (r. asi 1754—55) a jenž měl dokázati, že legenda je falsem z konce 12. století. Druhý v příležitostných výkladech ve svých studiích o počátcích českého křesťanství a pramenech jejich, psaných v letech 1803—1826. Prvý sic začátečnické práce své, jejíž hojné omyly později sám přiznal, nikdy tiskem nevydal, ale setrval při mínění, že syn bratrovraha, mnich Strachkvas, Kosmou jako mravní ohava líčený, nemohl nikdy státi se autorem spisu tak svatého a mluviti o otci jako o perversním tyranovi, druhém Kainu atd. (srv. výše). Druhý klade na rozdíl od Dobnera (který legendu přes domněle pozdější původ její měl za pramen historicky velmi důležitý), vznik její až do *1. pol. 14. stol.*, vyhlašuje ji za frivolní a bezcenný padělek. Dobner nechtěl uvěřiti, že by ke konci 10. stol., jež představoval si jako nanejvýš barbarské, mohlo

býti legendistovi k disposici již několik starších sepsání o sv. Václavu a že by spisovatel mohl vlásti latinou tak elegantní. Dobner pokoušel se o důkazy podle nejlepšího svého svědomí, Dobrovského poznámky byly však neuvěřitelně ledabylé a povrchní; zůstanou výmluvnou illustrací osvícenské ukvapenosti a předpojatosti a zároveň osvícenského sebevědomí kritického, jež o legendě vůbec smýšlelo s despektem a považovalo za zhola zbytečné svou skepsi podrobnějším rozborem zdůvodniti. Pravda je ovšem, že ke zdaru takového rozboru době té nedostávalo se skoro všeho: doba Dobnerova a Dobrovského neznala *slovanských legend* o sv. Václavu, jež by celou otázku postavily najednou do zcela jiného světla, neznala všech legend václavských a tak ovšem ani vzájemného poměru, lze říci *rodokmenu* jejich (s jehož pomocí teprve by bylo lze místo Kristiánovo ve vývoji tradice legendární stanoviti bezpečně a rozeznati legendární vrstvy nejstarší, starší, mladší a nejmladší), měla nic nebo málo ponětí o pomůckách, jež pro poznání starobylosti práce poskytují její zmínky o poměrech politických, společenských a kulturních v nejširším slova smyslu, byla konečně ovládána slepou vírou v autoritu kroniky Kosmovy. Dobner se přiznává, že mu šlo především o to, aby Kosmas nebyl vypuzen z místa prvého a nejstaršího dějepisce českého.

A potom přišla doba sedmi až osmi desítiletí, kterou staré české legendy nezajímaly *vůbec* a která, pokud se jich dotknouti musila, žila skoro výhradně z výkladů *Dobrovského*. Tak stanovisko Dobrovského stalo se kanonem pravdy, přes to, že od r. 1830 (právě rok po smrti Dobrovského) byla v Čechách známa *Vostokovem* nalezená staroslovanská legenda o sv. Václavu, která hlavní předpoklady pojetí Dobrovského rázem v nivec obrátila. Nové vydání známých legend o sv. Václavu a sv. Ludmile, podniknuté r. 1873 v Pramenech dějin českých, vyznamenávalo se (pokud šlo o legendy latinské) tou povrchností a nedbalostí, jakou doba vůči pramenům a priori podezřelým a vůbec málo důležitým měla za přiměřenou, ano prozrazovalo daleko menší zásobu vědomostí než jakou vládla edice Kristiánova ve velkém díle *Acta sanctorum* z r. 1755—1760. Historikové, kteří se později sv. Václavem nebo počátky českého křesťanství obírali podrobněji, jako na př. prof. *Kalousek* nebo *P. F. Vacek*, nedotkli se vážněji ustáleného mínění o stáří, ceně a vzájemném poměru známých legend. Kristián zůstával *padělkem z 14. stol.*, ano jeden německý autor známého jména, *J. Friedjung*, položil vznik jeho do doby Karla IV. Učinil legendu tedy mladší než je její nejznámější rukopis!

Když jsem r. 1903 pročítal poprvé pozorně staré naše legendy, studuje jejich zmínky o českých

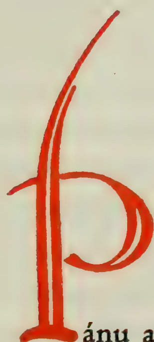
poměrech sociálních a právních, bylo mi zjevno ihned, že práce Kristiánova jeví znaky veliké starobylosti, že nemůže býti ani řeči o tom, že by vznikla teprv v 14. stol. a že je podivno, proč vůbec se pokládá za padělek. Z horlivého studia, k němuž mne zajímavý problém strhl, vyšla má práce *Nejstarší kronika česká* (1903) a po řadě polemických statí a pojednání, vyvolaných *bojem*, který se o pravost Kristiána po mém vystoupení rozpoutal, konečná formulace výsledků mého tříletého studia v knize *Die Wenzels- und Ludmilalegenden und die Echtheit Christians* (1906). Odkazuji čtenáře, který zajímá se o poučení plnější, na tuto práci — jí teprv bylo celé bohatství legend václavských světu objeveno, jí bylo jejich stáří a vzájemný poměr na rozdíl od namnoze těžkých omylů starších spolehlivěji stanoven, jí zejména vrácen byl Kristián, jak jsem pevně přesvědčen, na místo, jež mu vším právem náleží, na místo, jehož význam a důležitost jsem výše krátce vyložil, jí odstraněn je z české historiografie trapný a těžký *omyl*, omyl, který neocenitelnou památku staré české kulturní snahy a pokročilosti v době Vojtěchově, nejstarší sepsání české o dějinách českých, z pramenů dějin českých a z úcty potomků úplně vyloučil! Důvodů pro mínění, že by dílo Kristiánovo bylo padělkem, není *žádných* a *nikdy žádných nebude;* výklady těch, kteří ať z mylného nazírání věcného, ať z kombinace jeho

s vlivy osobní potřeby nebo národně-politickými předsudky, vědomými i nevědomými, (postihuji takové předsudky zejména u českoněmeckých historiků i pseudohistoriků), dosud pravost sepsání Kristiánova popírají, rozpadnou se v niveč jako rozpadly se doposud.

Ale i čtenář, jenž půvab a cenu prvého českého sepsání literárního chce zažiti plně, musí odvrhnouti od sebe předsudky, jimiž naplnila mysl jeho moderní kultura a sestoupiti mezi prosté lidi 10. století, kteří tajemný zápas Krista s Belialem v životě národů očitě postřehovali, jimž Bůh ještě ráčil svou všemoc zjevovati bezprostředně a kteří skláněli se v úctě před zázraky, jež konal znovu a znovu pro zásluhy vyvoleného služebníka a mučenníka svého. Ty prosté, až dětinsky prosté zázraky jsou prvé triumfy naší kultury národní, prvé důkazy cizím národům, že také Čechové byli Bohem vyznamenáni, aby měli hrdiny a soukmenovce své v nebeské družině jeho.

Dr. Jos. Pekař.

POČÍNÁ SE ŽIVOT A UMUČENÍ SVATÉHO VÁCLAVA A BÁBY JEHO SVATÉ LUDMILY

ánu a třikrát blaženému Vojtěchovi, svaté pražské církve Boží druhému biskupovi, bratr nejponíženější a ze všech mnichův ani názvu posledního nezasluhující, Křesťan pouhým jménem, přeje v Kristu Ježíši hojnost zdaru a štěstí podle přání.

Shledávaje, že utrpení blaženého Václava i báby jeho blažené paměti Ludmily, kteřížto jako nové hvězdy světlem svých ctností září své české vlasti i všemu národu, rozličně jest spisováno a ne úplně

vyloženo, uznal jsem za hodno požádati vaši svatost, rodem z téže krve pocházející, abych z vašeho rozkazu i povolení směl je poopraviti nebo chybí-li něco, vyptati se pozůstalých ještě z doby té kmetův nebo kterýchkoliv lidí nábožných a svědomitých, kteří skutky jejich buď na své oči byli viděli nebo doslechem od jiných o nich dozvěděli, a tu doplniti. A vzal jsem si to také na péči nikoliv z nějaké chlouby, poněvadž věru nadobro nezkušen jsem v řeči a všeliké uhlazenosti slovní neznalý; a kdybych i toho všeho s dostatek měl, přece tíže hříchů vystříhala by se zásluhy tak velikých osob hlásati. Než jakkoliv nezpůsobilost naše i nestatečnost převeliká jest a vzdělání naše, k vzdělání školskému-li se přirovná, vzděláním býti přestává, nevzdávaje se přes nesmírnost svých vin naděje odpuštění, pokusím se s důvěrou v pomoc těchto svatých písmem zaznamenati, jak se věci mají. Ale dříve všeho říci jest, že kdyby ostatky takových a tak vynikajících svatých a hodných svědků Kristových mocí znamenitých zázraků bující uloženy byly v končinách Lotharovcův nebo Karlovcův a jiných národů křesťanských, dávno by děje tyto písmem abych tak řekl zlatým byli vymalovali, zpěvem responsorií a antifon s povzbuzujícím kázáním ozdobili a přemnoho klášterů vystavěli, ačkoliv sami plesati mohou, že chovají ctihodné zástavy jim podobných mučeníků, vyznavačů, panen a ostatních svatých.

Než my toho všeho pohřešujíce a tyto, abych tak vyznal, po Bohu jediné majíce, skoro nedůstojně se k nim chováme a moc jejich co den nehodni vidouce, jakoby nevěřícími zůstávajíce, jim sloužiti nechceme. Tolik aspoň budiž o naší nedbalosti řečeno.

Nyní vás prosím, slovutný velekněže a bratrovče nejmilejší, když jste mně nezasloužilému toto dílo na se vzíti kázal, byste mi prosbami u společného našeho ochránce pomáhal, aby ten, jenž zásluhami svými uvedl vás v hodnost biskupskou, až vám někdy u Krista Pána korunu slávy za zisk z ovcí svěřených vytěžený zjedná, nám aspoň odpuštění hříchů vyžádati ráčil. Též snažně prosíme, aby vaší stkvělou moudrostí, cokoliv pošetilost naše nemoudře prořekla, bylo vymazáno a učeností vaší okrášleno. Také svojí autoritou račte toto potvrditi, aby aspoň po vaší diecési bylo to opisováno a čteno. Toto tedy zkrátka předeslavše, vzchopme se a vypravujme tyto děje, jednak zásluhami blaženého mučeníka, jednak vašimi modlitbami jsouce podpíráni, s pomocí pána našeho a spasitele Ježíše Krista.

Morava, země slovanská, přijala víru Kristovu, jak dle staré pověsti věříme a víme, za dávných dob, za časů prý Augustina, učitele velebného; Bulgoři však čili Bulharové došli prý té milosti mnohem dříve. Když pak Bulhaři uvěřili, jistý Cyrill, rodem Řek, jak v latinském, tak v řeckém

písemnictví vyučený, vydal se ve jménu svaté Trojice a nerozdílné jednoty kázat víru pána našeho Ježíše Krista též dotčenému národu na Moravě přebývajícímu. A přispěním milosti Boží získav je Kristu, také písmo čili znaky nové nalezl a Starý i Nový Zákon a leckteré jiné knihy z řecké neb latinské řeči na jazyk slovanský přeložil. Kromě toho stanovil, aby Mše a ostatní kanonické hodinky ve chrámě obecným jazykem se zpívaly, jak se až podnes namnoze děje v krajinách slovanských, zejména v Bulharsku, a mnoho tím duší Kristu Pánu se získává.

A když jednou jmenovaný Cyrill za pobožností připutoval do Říma, byl od papeže a ostatních mudrcův a správcův Církve kárán, proč že proti zákonům kanonickým opovážil se zaváděti při slavnosti mešní zpěv jazykem slovanským. Odpovídal jim pokorně, a když jich nikterak nemohl upokojiti, chopiv se žaltáře, četl veřejně verš žalmistův, v kterémž se praví: Všeliký duch chval Hospodina. A poukazuje na tento verš dí: „Má-li Hospodina chváliti všeliký duch, proč mně, otcové vyvolení, bráníte zpívati Mši slovansky a jiné věci ze znění latinského neb řeckého v jejich řeč převáděti? Kdybych byl mohl nějak prospěti národu tomu latinou neb řečtinou, jako národům jiným, nikterak bych se toho nebyl odvažoval. Ale pozoruje, že lid ten bude tvrdé šíje a nadobro tupý a neznalý cest Božích, na tuto jedinou myšlenku,

Bohem všemohoucím v srdce mi vnuknutou jsem připadl, kterou též přemnoho jsem mu jich získal. Protož promiňte mi, otcové a páni, praví i blažený Pavel Apoštol, učitel národův, v listě ke Korintským: Jazyky mluviti nebraňte.“ Tu oni slyšíce to a divíce se víře muže tak statečného, autoritou svojí ustanovují a potvrzují, aby se řečí tou v oněch krajinách Mše i ostatní hodinky kanonické zpívaly.

Sám pak blažený Cyrill zůstal tam a přijav roucho mnišské, život dokonal, zanechávaje oněm krajinám bratra svého, jménem Metoděje, muže horlivého a ozdobeného všelikou svatostí. Tento mnoho snopků do stodoly Krista Pána sklidiv, byl od samého knížete, který tehdy v končinách těch panoval a jako vznešený císař celé zemi vládl, ustanoven nejvyšším biskupem, maje pod sebou sedm téže svatosti biskupův. Ale poněvadž nepřítel pokolení lidského neustává od samého počátku světa, jakmile člověk byl okusil trpkosti zapovězeného ovoce, až dosavad také rozsévati semene sváru mezi pokorou a pýchou, mezi milováním a nenávistí a mezi ostatními vůněmi ctností a zápachem neřestí, a lituje, že lid jemu vždy v otroctví poddaný se mu vymaňuje a pravému králi Kristu Pánu že jest získáván — proto všemi zbraněmi nešlechetností se oděv, nové tovaříše a zkušené k tak zrádnému válčení shledává a jedovatá semena různic mezi samé nejpřednější a náčelní-

ky metá, pýchy a lakomství ohnivé střely strojí do té míry, že Svatopluk, synovec knížete čili krále nábožného, kterýž byl všecko křesťanství či náboženství dobrotivě v zemi uvedl a spravoval, na vlastního ujce svého úkladně se vrhl, z panství ho vypudil, zraku oloupil a jedem života ho zbaviti se pokoušel. Ale on, ač zhoubného nápoje se napil, Boží milostí byl ochráněn, že nic zlého neutrpěl.

Potom Svatopluk panství v lidu si osobiv, pýchou a zpupností jsa rozněcován, se svými stoupenci a spolubojovníky medoplynným kázáním biskupa Metoděje jakoby pohrdl, přeposvátné výstrahy jeho ne zúplna přijal, ale údy své, svůj totiž národ a lid dílem Kristu, dílem ďáblu v službu dával. Proto od jmenovaného biskupa blahé paměti byla na zemi jeho se všemi obyvateli uvalena klatba, a rozličnými pohromami na pozemcích a plodinách skrušena, až do dneška pyká. Bylať dána v plen a zajetí a v lup a posměch a spuštění a v úšklebky všelikému tělu chodícímu po ní, poněvadž není společenství světlu s tmou, ani dohody Krista s Belialem. A co vidíme na nich, jako by i na nás mířilo, kteříž týmiž kroky pokoušíme se kráčeti, neboť kdo dům sousedův vidí v plamenech, bedliv má býti o svůj.

Leč Slované Čechové, pod samým Arkturem sídlící, oddáni byli modloslužbě a jako bezuzdný kůň bez zákona, bez knížete neb vládce nebo hradu, jako nerozumná zvířata sem tam se potulujíce,

toliko po kraji přebývali. Posléze ranami morovými jsouce souženi, na jakousi věštkyni se dle pověsti obrátili o nadějnou radu a prorockou odpověď. Dostavše ji, založili hrad a dali mu jméno Praha. Potom nalezše jakéhosi velmi bystrého a opatrného muže, kterýž jen vzděláváním polí se zabýval, jménem Přemysla, na vyřčení věštkyně knížetem čili správcem si ho ustanovili, davše mu za manželku onu věštkyni pannu. A tak z pohromy a všech ran morových posléze byvše vytrženi, na příště po onom jmenovaném knížeti z jeho potomků sobě vladaře čili vojvody v čelo stavěli, sloužíce modlám zlých duchův a nesvatým obřadům obětním hovějíce, až posléze panství říše té dostalo se jednomu z týchž knížat zrozenému, jménem Bořivoji.

Ten stkvěje se nejkrásnější podobou a květem nejlepšího mládí, jednou za jistou věcí svou a lidu sobě svěřeného přijel k vojvodovi svému čili králi Svatoplukovi na Moravu, a byl od něho laskavě uvítán a na hostinu zároveň s ostatními pozván. Leč nikterak mu nebylo dopřáno místa k sedění mezi křesťany, ale před stolem na podlahu mu kázáno se posaditi. Tohoto příkoří sželelo se biskupu Metodějovi, i řekl prý mu: „Ach, že ty takový a tak mocný muž nestydíš se odstrčenu býti od stolic knížecích, požívaje sám též důstojnosti vojvodské, ale raději pro ohavnou modloslužbu přeješ si s pasáky na zemi ležeti!“ Tu dí onen: „V

jaké vydávám se nebezpečenství takovou věcí, nebo co dobrého mi přinese obřad křesťanský?“ „Odřekneš-li se,“ praví biskup Metoděj, „model a zlých duchů v nich přebývajících, staneš se pánem pánů svých, a všickni nepřátelé podrobeni budou panství tvému a potomstvo tvé denně bude se množiti jako řeka převeliká, v níž se stékají vody rozličných potůčkův.“ „Takto-li tomu jest,“ pravil Bořivoj, „nač váhati s pokřtěním?“ „Netřeba váhati“, pravil biskup, „toliko hotov buď z celého srdce věřiti v Boha Otce všemohoucího a jeho Jednorozeného, pána našeho Ježíše Krista, a v Ducha Utěšitele, osvětitele všech věrných, nejen pro světské statky, ale též abys získal spasení duši své, a dobyl si slavné palmy věčnosti a zdědil nevýslovnou radost ve společnosti svatých.“ Tímto a takovým povzbuzováním duch mladého muže roznícen prahl touhou po milosti křtu, a aby se neprodlévalo, s všelikou svou družinou na zem k nohám biskupovým padli a ještě snažněji prosili. Nač se šířiti slovy? Druhého dne vojvodu a jeho třicet, kteří přišli s ním, u víře poučil, a když dle obyčeje slavný půst vykonali, svatosvatým zdrojem křestním je obrodil. A úplně u víře Kristově ho vzdělav a mnoha dary podarovav, propustil ho do vlasti a přidal mu kněze ctného života, jménem Kaicha. Navrátivše se domů, usadili onoho kněze na hradě, jemuž jméno Hradec, založivše kostel ke cti blaženého Klimenta, papeže

a mučeníka, mnoho škody satanovi dělajíce a lid Kristu Pánu získávajíce.

To vida zrádný onen had, na své vlastní půdě byv přemožen, k starým bojům se obrátil. Všechen národ český k zběsilosti proti knížeti rozlítil, že od mravů otcovských odstupuje a nového a neslýchaného křesťanského zákona svatosti se chápe. Povstávají proti němu v jednom duchu a v témže smýšlení a jej ze země vypuditi usilují, ba i života ho zbaviti se pokoušejí. To poznav kníže, ustranil se od nich a znovu ke králi Svatoplukovi nebo k biskupu Metodějovi na Moravu se odebral, a od nich nejslavněji a jak se slušelo byv přijat, nějaký čas tam prodlel a dokonaleji v učení Kristově se obeznámil. Ale lid onen v nešlechetnosti své setrvávaje, jakéhosi vévodu Strojmíra (jehož jméno do latiny se překládá spravuj pokoj), který u Němců byl ve vyhnanství, uprchnuv z národa svého, posly vypraviv, domů uvedl a sobě za knížete dosadil. Leč poněvadž Pravda nikterak se neklame, jež praví v Evangeliu: „Všeliké štípení, kteréhož neštípil Otec můj nebeský, vykořeněno bude," jejím přispěním zmařen byl rychle úmysl zlých. Neboť tento od nich vyvolený vévoda, ačkoliv z nich rodem pocházel, dlouhým vyhnanstvím v cizině zapomněl svojí řeči mateřské, pročež ho voliči jeho zavrhli a sami na sebe žalovali nejdříve, že takového sobě zvolili, jehož hlasu ani řeči neumějí vážiti a v jehož uši, neznalé jejich jazyka,

nemůže proniknouti volání jejich. A poněvadž prozřetelným řízením Božím po knížeti Bořivojovi, odšedším ze země, ostalo přemnoho přátel, dálo se jejich radou, aby duch lidu běsnícího proti dobrotivému vládci byl ukrocen a popuzen byl proti zrádnému vetřelci veškerým úsilím k utracení jeho. Ale ježto převeliká část zrádců přála tyranovi, domluvili se z obou stran, že vykročíce ze sídelního hradu, z Prahy totiž, na volném poli budou se raditi, co by bylo činiti. Ale zrádná část zrádců mrzce se zachovala a zbraně a krunýře si tajně na to pole vzali a proti straně šlechetných na tajném znamení k řeži se smluvili, totiž nebudou-li s nimi souhlasiti oni, kteří byli se strany knížete Bořivoje, aby každý z nich hlasitě vyslovil tajné heslo řka: „Proměňme, proměňme se!" a aby tak již oděni jsouce v krunýře a přilby, jež si skrytě přinesli, všecky svoje odpůrce oštěpy povraždili. Tato zvrhlá rada jejich však neostala utajena straně Bořivojově, pročež i oni vycházejíce do pole, aby se dohodli o knížeti, oblekli si pod kabátce krunýře. A když straně Strojmírově nelíbilo se usnešení strany Bořivojovy, jeden z nich vysokým hlasem vykřikl: „Hej, našinci, proměňme se!" Tento hlas zaslechnuvše a poznavše stoupenci Bořivojovi, kteří byli též přišli v brněních pod kabátci, zvolají: „Dobře, dobře jsi řekl, aj, nyní v pestrých barvách se ukážeš proměněn!" A tak probodnuvše jej, všecky jeho druhy na útěk

zahnali a nepravého knížete z vlasti vypudili. Potom na Moravu pospíšivše, bývalého vévodu sobě přivedli a na jeho místo dosadili. A poněvadž týž kníže na Moravě prodlévaje zavázal se slibem Bohu všemohoucímu, uvede-li ho Pán se ctí do vlasti, že vystaví chrám ke cti blahoslavené Rodičky Boží a ustavičné Panny Marie, navrátiv se nemeškal a snažil se na samém hradě pražském slovu svému dostáti. Tento jest prvním zakladatelem míst svatých a shromážditelem klerikův a vzdělavatelem náboženství, byť tak skrovně rozšířeného, jako tehdá bylo.

Bořivoj měl též manželku jménem Ludmilu, dceru Slavibora, knížete ze země slovanské, jenž za starodávna slula Pšov, nyní od mladších dle hradu nedávno vystavěného Mělnickem jest nazývána. Tato, jakož rovna mu byla v bludu pohanském, obětujíc modlám, tak i v náboženství křesťanském napodobila, ba předčila svého muže v ctnostech a stala se v pravdě služebnicí Kristovou. Povila pak tomuto knížeti tři syny a tolikéž dcer, a jak mu byl blažený Metoděj ústy prorockými předpověděl, co den mohutněl se vším lidem svým a říše jeho vzrůstala. A dokonav běh času svého, pln dnův a dobroty na věčnost se odebral, naplniv života svého třicet pět let. Po něm ujal se vlády prvorozený syn jeho Spytihněv, všemi ctnostmi své dobroty a pověstí svatosti neobyčejně se stkvějící. Bylť následovníkem otcovým, zakládal chrá-

my Boží, shromažďoval kněží a kleriky a dokonalý byl u víře Kristově. Dokonav čtyřicet let svého života, opustil toto světlo a vzletěl ku hvězdám. Po smrti ujal se otěží vlády dle podání bratr jeho Vratislav, jenž pojal za manželku jménem Drahomiř ze země Slovanů pohanských, řečené Stodor, ženu, kterouž přirovnati jest k oné Jezabeli, jež v zlobě své utracovala proroky, nebo k Evě, manželce prvního člověka, kteráž Kaina i Abele povila. Porodilať Drahomiř z téhož knížete dva syny, jednoho jménem Václava, druhého Boleslava. Ale o tom až na svém místě.

Nábožná tedy paní Ludmila ovdověvši a ještě jednoho staršího syna ztrativši, v domě svém setrvávala, a pamětliva jsouc dřívější své nevědomosti a bludu, den ze dne se slzami oplakávala minulé nepravosti. A jako kdysi byla vydávala údy své v službu nečistoty a nepravosti k hřešení, tak nyní vydávala je v službu spravedlnosti k posvěcení, říkajíc slovo Apoštolovo: „Jaký užitek jsem měla tehdy z toho, zač nyní se stydím?“ Svědčí o tom chudí, jimž hojně v jejich nedostatcích pomáhala a o jichž potřeby jako matka se starala, hladové živíc, žíznivé občerstvujíc, pocestné a nuzné odívajíc. Svědčí o tom klerikové, o kteréž nábožnou myslí jako o své syny pečovala. A byť všickni tito mlčeli, svědčí o tom stánky Kristovy, jimž rozmanitého zboží zlatého a stříbrného darovala, ne jako někteří z lupu nebo statku

chudých, ale ze jmění sobě od Boha uděleného. Byla něžna a vlídna ve všem, všelikých plodů dobrotivosti plna, v almužnách štědrá, v bdění neúnavná, v modlitbě nábožná, v lásce dokonalá, v pokoře neznající míry, v úslužnosti k sluhům Božím tak čilá, že kterým za světla denního nestačila vyhověti, v noci skrytě rukama čeledínův s horlivostí posílala, čeho potřebovali, naplňujíc slovo Evangelia, jímž se přikazuje skutky lásky konati tak, aby nevěděla levice naše, co dělá pravice. Než kdybychom chtěli všecky znamenitosti jejích ctností vylíčiti, spíše světlo denní by nám došlo nežli psací blána. A věru dveře domu jejího ve dne v noci každému mimojdoucímu byly otevřeny, že s blaženým Jobem mohla zvolati: „Dveře mé pocestnému otevřeny byly, okem byl jsem slepému a nohou chromému." Byla matkou sirotků, vdov těšitelkou, zajatých neb uvězněných neunavnou navštěvovatelkou a ve všech dobrých skutcích dokonalá.

Když tedy jmenovaný vévoda Vratislav, jak jsme napověděli, nastoupil po svém zemřelém bratru panování, upevniv říši, vystavěl basiliku ke cti blaženého Jiří mučeníka, ale smrtí byv zastižen, jejího dlouho želaného vysvěcení se nedočkal. Svého syna Václava, hocha bujarého ducha, dal na hrad jménem Budeč, kdež byl a jest kostel, zasvěcený od předchůdce jeho a bratra Spytihněva ke cti knížete apoštolského blaženého Petra, aby tam v Zákoně Božím a písmě byl vyu-

učován. Hošík bystrého vtipu, Duchem Svatým jsa osvěcován, hluboko vštěpoval si v paměť všecko, co slyšel od učitele, a když zatím otec jeho odebral se s tohoto světa, u věku asi třiceti tří let, povolán jest znovu na sídelní hrad pražský a na stolec otcovský ode všeho lidu povýšen. Ale poněvadž ještě neodrostl zcela věku chlapeckému nebo jinošskému, všickni velmoži opatrnou radou se dohodnuvše, svěřili nezkušeného vévodu s bratrem jeho Boleslavem Ludmile blažené paměti, služebnici Kristově, na vychování, až by z milosti Boží vyspěli věkem i silou.

Vidouc to však matka těchto hochů, jež ovdověvši, osobovala si žezlo po svém manželu, ďáblem dala se popuditi a všelikým záštím své jedovaté duše vzplanula proti služebnici Boží Ludmile. A zlými domysly sžírána, domnívajíc se, že tím, když všecek národ byl svěřil vychování jinochů její tchýni, zbavována jest vlády i statkův, a ona že všecko panství uchvátí, vešla v nejzvrhlejší radu s muži Belialovými a vším úsilím pracuje o její zahubení. Ctihodná však a nábožná služebnice Kristova Ludmila poznavši to, chápala se proti ostnům zpupnosti zbraní pokory a trpělivosti a po poslech vzkázala svojí snaše: „Nijaká částka lichotné žádostivosti po tvé vládě nezachvátila srdce mého, aniž si přeji tobě nějak panovati. Vezmi si dítky své, a po své vůli si s nimi vládni; mně však popřej svobody sloužiti Kristu všemohoucímu,

na kterémkoliv místě se ti líbí.“ Než jak už vždycky bývá, že čím více pokora pro Boha se skloní, tím více pýcha a zpupnost ďáblovým popichováním se vypíná, nejvlídnější a nejdobrotivější prosbou svaté vévodkyně Ludmily snacha její pohrdla, a nejen přijmouti, ale ani vyslechnouti ji nechtěla. To vidouc služebnice Kristova a na paměti majíc slovo apoštolské: „Neodpírejte zlému, ale dejte místo hněvu,“ a slovo evangelické: „Budou-li vás stíhati v místě jednom, utecte do jiného,“ z hradu hlavního přestěhovala se se svými na hrad jménem Tetín — tím více perlami ctností se ozdobujíc, čím jistěji věděla, že brzy pronásledovníky bude stíhána a palmy mučenické sobě zaslouží, na modlitbách přenábožně trvajíc, bděním a posty neustále se trýzníc, almužen štědrou rukou poskytujíc.

Blažený pak Václav, byť útlého byl ještě věku, u matky přebývaje, i duchem prorockým se v oněch dnech proslavil a všecko, co nastane, ze zjevení Krista Pána jasným viděním poznal. Jednou za ticha nočního ukázal se zrakům svatého a Boha plného Václava dům jistého kněze Pavla, (jenž k často dotčené blažené paměti Ludmile oddaně lnul a jehož přátelství bylo od ní nejoddaněji spláceno) půvabnými a rozsáhlými ochozy obehnaný, zbaven jsa všech krásných zdí a přebývání lidskému zcela odcizený. Když se sebe střásl tíži tělesného spánku a k rozjímání duchovnímu bdělý se pro-

budil, oznámil opatrnou řečí některým, co byl viděl, a potom co zjev ten pravdivého do budoucna ukazoval, prorockými ústy vykládal, těmito slovy k svolaným promluviv: „Když jsem pozdě ulehl, sladcí přátelé a vy milí domácí služebníci, v tichu nočním vyrušilo mne vážné a hluboké vidění. Uzřel jsem dvůr kněze Pavla všech vysokých zdí zbavený a od lidí nadobro opuštěný. Z vidění toho pojímá mne zármutek a svírá mne vnitrná tíseň z péče o věrné Boží. Ale poněvadž nesmírná dobrotivost toho, jenž všecko zná, přivádí mne k naději, kterou přislíbeno jest, že všechno možno jest věřícímu, přece pokouším se podati, k bezpečnému poznání věci, výklady jasného řešení o pravdivosti tohoto snu, která co nevidět se ukáže. Znamenáť spatřené zboření domů šťastnou smrt svaté a ctné paní, báby mojí Ludmily. Ona totiž zběsilým spiknutím mojí matky, jak rodem, tak ničemností skutků pohanky, s několika pomocníky k zločinu hotovými a ochotnými, za nedlouho útokem ozbrojených zlostníků, kteří na ni tajně přikvačí, za vyznávání křesťanského jména a víry podlehne tělesnému umučení. Liduprázdné pak vstupní prostranství domu naznačuje, jak vidění svědčí, žalostné vypuzení kněžstva, v naši ochranu pojatého z království, a nespravedlivé pobrání všeho jmění. Moje totiž rodička prokleté paměti, nenávidíc na smrt stranu, kterou já, seč jsem, vyznávati, ctíti, ze srdce následovati a milovati se

snažím a na vždy neodvratně budu snažiti, zbaví kněžstvo rozličných řádů, poněvadž souhlasem se mnou se netají, ze statků pozemských a z království je nemilosrdně vyžene.“ V tomto dohadu bystré předtuchy duch jeho pravdy vědomý nikterak se nezmýlil, ale jak zněly případné údaje výkladu jeho o zavraždění jmenované paní a o zuřivém vypuzování duchovních, kteří v okruhu krajin daleko rozlehlých, jejímu panství, nebo spíše řekněme její přestkvoucí štědrosti ochotně se podrobovali, v neporušeném pořádku za nedlouho již všechny, jak známo, se splnily.

Služebnice Kristova Ludmila ustranivši se, jak jsme napověděli, s očí zrádců, na témž hrádku, na kterýž se uchýlila, od protivníkův jest stíhána. Vévodkyně řečená totiž jisté velmože své, syny nepravosti, Tunnu a Gommona se silnou tlupou poslala na Tetín, aby její tchýni zhubili. Služebnice Kristova však, předem vědoma jsouc budoucích věcí, povolala k sobě zmíněného již kněze svého Pavla a požádala ho, by sloužil Mši sv. A zpověď svou před obličejem zpytatele srdcí předobrotivě vylévajíc i znalá jsouc již dobrodiní Nejvyššího, jichž se jí dostane, zbraněmi víry všecka se obrnila a na modlitbách klečíc, k Bohu prosby ronila, aby jejího ducha, kteréhož sám byl stvořil, v pokoji přijmouti ráčil. Když Mše sv. byla dosloužena, účastenstvím Těla a Krve Páně se posilnivši, žalmy neúnavnou myslí jala se pěti. Na

večer pak jmenovaní již tyrani vtrhli do jejího domu, vyrazili veřeje, ostatní druhy, ozbrojené kopími a štíty, zvenčí postavili a sami hlavní vrahové Tunna a Gommon, i několik málo jiných s sebou přibravše, do komnaty, v níž služebnice Boží odpočívala, s divokým hulákáním se vřítili, dveře vyrazivše. Blažená Ludmila pokorným hlasem jim dí: „Jaká to náhlá zběsilost vámi zmítá? Nestydíte se a ani si nevzpomínáte, kterak jsem já vás jako svoje syny vychovávala a zlatem a stříbrem a skvostným šatstvem dařila? Ale je-li u vás nějaká moje nepravost, povězte, prosím.“ Leč ti zuřivci, balvanů zatvrzelejší, nedávajíce jí sluchu a neostýchajíce se svých rukou na ni vložiti, z lůžka ji vytáhli a na zem svrhli. I řekla jim: „Maličko nechte mne pomodliti se.“ Když jí to dovolili, rozpiala ruce a modlila se k Pánu. Po té pravila: „Přišli-li jste mne zahubit, prosím, abyste mi sťali hlavu mečem,“ dle vzoru mučeníků vylitím krve svědectví Kristu vydati toužíc a palmu mučenickou s nimi na vždy přijmouti si žádajíc, kteréž také že si zasloužila, nepochybujeme, poněvadž svědčí na to svaté Písmo: „Spravedlivý jakoukoliv smrtí byl by zastižen, duše jeho v občerstvení bude.“ Ukrutní tedy kati nedbajíce jejich proseb a slov, provaz na hrdlo jí hodivše, zardoušením ji života pozemského zbavili, aby na věky živa byla s tím, kterého vždycky byla milovala, s Ježíšem Kristem pánem naším. Vytrpěla pak mu-

čenictví šťastná a Bohu oddaná služebnice Kristova Ludmila sedmého dne v sobotu, 15. září o první vigilii noční.

Tehdy klerikové její všickni a všecka čeládka obojího pohlaví, když pastýřka byla zabita, rozprchli se na všechny strany a různo se skrývali ve skrýších, aby život pozemský si zachovali. Potom když přeukrutní katové odešli, sběhli se s velikým strachem a bědováním k obřadu pohřebnímu, a všecko, co k jejímu pohřbu náležitým se vidělo, nejuctivěji vykonavše, přesvaté ostatky její svěřili zemi. Krvelační pak vrahové pobravše, co se dalo uloupiti, vraceli se k svojí paní, přeradostnou zprávu jí přinášejíce o zavraždění nevinné, domnívajíce se, že na věky jsou obohaceni a na věky živi budou, ač příšerné a neuhasitelné muky ohně pekelného brzy jich čekaly. Ona pak zrádná paní zrádců uchvátivši všecek tchýně své majetek, s jmenovanými tyrany jala se vládnouti, obdařujíc je a příbuzné a čeleď jejich nejlepším zbožím zlatým a stříbrným i šatstvem vzácným předrahým. Vládli pak v celé zemi české jako velkomožní vévodové, ale ne z Boha.

Když tak nádherně žili a nesmírně se radovali a veselili, znenadání spravedlivý trest pomsty Boží dolehl na bezbožníky, kteří tak velikého se neděsili a tak ukrutný zločin spáchati a nejhanebnější ruce své na nejslavnější služebnici Boží vztáhnouti bez příčiny. Neboť otcem svým, knížetem roz-

brojů ďáblem, popouzeni, všemi souvěkovci a vrstevníky svými jali se pohrdati. Z toho vznikla roztržka a nenávist převeliká mezi řečenými velmoži Tunnou a Gommonem a paní jejich, až všecko myšlení a mluvení paní točilo se ve dne v noci kolem toho, jak je zahubiti. To když pozoroval dotčený tyran Tunna, přepaden hrozným strahem, prchl se vším příbuzenstvem svým z té země a všemi nenáviděn jako poběhlík a vyhnanec sem tam se potuloval, a nikdo z pokolení jeho už neměl přístupu do domova svého. Gommon pak, když s bratrem svým hledal útěkem úkrytu, byl chycen a hrdla odsouzen, a tak života nynějšího i budoucího i s bratrem pozbyl. A paní jejich vidouc, že prchají, všecek vztek svého jedovatého srdce vylila na potomky jejich a všecky od nejstaršího do nejmladšího jednímž a týmž dnem a ortelem utratila. To také prvním znamením svatosti blažené Ludmily se ukázalo, že z vrahů jejich žádný řízením Božské Prozřetelnosti neostal na živu. Jiní svoje příbytky opustivše a na různá místa se rozprchnuvše, ode všech nenávidění a Boží pomstou stížení duše své vydechli, dítky jejich bezbožnou smrtí byly se světa sprovozeny a přemnoho jich bylo mečem postínáno. Tak naplnilo se slovo Páně, kteréž čteme v Evangeliu: „Všickni, kdož meče se chápou, mečem zahynou."

V týchž pak dnech u hrobu přeblažené a často dotčené ctné paní a mučenice Ludmily přeslavné

zásluhy jejích ctností působením Boží milosti vyšly na jevo. Z její hrobky taková podivná a přelíbezná vůně vycházela, že všech vzácných koření a květů vůně převyšovala; nemálo lidí také postřehlo třikrát i čtyřikrát svíce a svítilny božským světlem v tichu tmavé noci planoucí, což vše nezůstalo utajeno paní, t. j. vražednici její. Dověděvši se o tom, velikou bázní byla sevřena a nevěděla si rady, co počíti. Posléze znovu pojala jedovatý úmysl a poslala své sluhy na Tetín, kdež ctné tělo leželo pochováno, poroučejíc, aby nad hrobem blažené Ludmily vystavěli dům, na způsob kostela, a určila mu titul ke cti blaženého Michala Archanděla, aby, ukáže-li se tam ještě nějaké znamení, nikoliv zásluhám blažené mučenice, ale svatých, jichž ostatky by tam byly chovány, se přičítalo. Když to bylo vykonáno, všecky vstupující do té basiliky taková hrůza pojímala, že nejinak než s největší úctou osmělovali se tam vstupovati a stkvělé a znamenité zázraky se pak na tom místě dály.

Zatím co toto se dálo, blažený Václav z vůle Kristovy kdysi zvolený kníže, vyrost z let chlapeckých, květem přepůvabného jinošství zářil, a vše, co mu od učitele písma bylo pověděno, hluboko v paměti přemítaje, ducha jsa horoucího, skutkem vše naplniti se snažil, co sluchem byl postřehl. Proto matka jeho zpronevěřilá s některými s ní souhlasícími syny Belialovými závidíce mu

jeho činův a snah přesvatých, radili se vespolek a řekli: „Ach, co sobě počneme a kam se obrátíme? Kníže náš, jejž jsme na trůn země povýšili, dav se převrátiti od kněží a skoro mnichem se stav, sráznou a navyklou cestou neřestí našich kráčeti nás nenechává. A činí-li toto nyní ve věku chlapeckém neb jinošském, což teprve asi činiti bude, až dospěje v muže nebo starce?“ Od toho dne tedy velmi dotěrně jali se naň doléhati, velmi ho kárajíce a jiných přemnoho příkoří mu činíce. Ale to všecko muž Bohu milý zbraněmi víry odrážeje a štítem trpělivosti se opevňuje, duchem neoblomným snášel. A též i na kleriky jeho a některé řeholníky, jichž učení bylo mu potravou, ustavičnými úklady útočíce, obmýšleli je bezbožníci utratiti a hrozbami přeukrutnými je děsili, že nikdo z nich nemohl se k němu dostati. Než on toho všeho jsa vědom, s muži sobě věrnými skrytě zadními dvířky jednal a po západu slunce tajně některého klerika si povolával a všemu, co by mu prospělo, v noci se učil, a když svítalo, učitele neb kněze sobě milého tajně propouštěl. A knížečku svou skrytou pod šatem nosil a kdekoliv nalezl pokojné místečko, pilně v ní čítal a s vnitrným úpěním převelmi želel zatvrzelosti srdce lidu svého a slepoty nebo nevěry jeho. Posléze posilněn byv od Boha a statečností se opásav, svolal matku svou a všecky velmože, a jak slušno bylo, obořil se na ně, jakož přisvědčuje Kniha Moudro-

sti: Slova moudrých jako ostnové a jako hřebové hluboko vbití. (Kaz. XII. 11.) Ale blažený Václav pravil: „Proč, synové zločincův a símě prolhané a mužové nešlechetní, bránili jste mi, abych se naučil zákonu pána našeho Ježíše Krista a poslouchal jeho přikázání? Protiví-li se vám Kristu sloužiti, proč aspoň jiných nenecháte? Byl-li jsem pak já až dosavad pod vaší péčí neb mocí, od nynějška ji odmítám a Bohu všemohoucímu z upřímného srdce chci sloužiti."

Pro tuto věc a všelijaké jiné vznikla později převeliká roztržka mezi velmoži, kteří se drželi po boku nábožného vévody a ostatními, kteří hověli nešlechetné straně bezbožné paní. I rozdělili se rádcové a velmoži země, a trní svárů mezi nimi vzbujelo až do prolévání krve. Než strana spravedlivých, byť maličká, zmohla přece, jako vždycky, mocnou stranu nešlechetných. Neboť stále připomínaný vévoda Václav, pečuje o to, aby zjednán byl pokoj, z vnuknutí Ducha Svatého pojal v srdci úmysl, matku svou, kteráž byla příčinou všeliké nepravosti, vypuditi z vlasti, aby vyhnáním jejím a všech jejích přívrženců, mužů bezbožných, vzájemné zuřivé různice byly utišeny a pokoj Církve Kristovy se vzmohl, by jednoho a téhož pána všichni majíce, pravému učení Kristovu nejdokonaleji se naučili a až by spraveno bylo vše, čeho se vidělo potřebí k pokoji říše, a zapuzeni a vyhnáni byli synové sváru a zjednán mír, aby matku znovu se

ctí domů povolal. A to všecko s pomocí Boha stvořitele skutkem naplnil, neboť matku z říše s největší hanbou vypudil, čímž všemohoucí Bůh hodnou pomstou jí oplácel za prolití krve nevinné blažené Ludmily, kterou bez příčiny byla utratila. Ale poněvadž byl pln cudné bázně, která trvá na věky věkův, pamětliv jsa přikázání Božích, jimiž se nám poroučí ctíti otce a matku, znovu po čase ji uvedl do vlasti; panování bývalého však zůstala zbavena až do smrti. Ale kterak se to vše událo, toho, poněvadž daleko by to zavádělo, pominouce, v začatém dále postupme. Potom mnoho protivenství a nehod zažila, též zavraždění svého syna od svého zrozence mladšího.

Vzpomenuv si pak na bábu svou, jaké svatosti byla v tomto životě a jak veliké zásluhy slávy dobyla sobě u Všemohoucího, blažený Václav proudem slz všecek zalit vešel v posvátnou radu s kněžími a některými nábožnými muži a poslal je na jmenovaný hrad Tetín, poručiv jim, aby třebas kosti nebo prach setlelého těla důstojným přenesením k němu přivezli. Sám však ze zjevení Ducha Svatého byl ujištěn a několika důvěrným přátelům se s tím svěřil, že působením Boží milostivosti poslové jmenovaní uzří tam nějaká znamení. Mužové, kteří byli posláni, vykonávajíce rozkazy pána svého, vstoupili do basiliky, odkopali zemi a hrobku objevivše, desku, kterou ctihodné ostatky byly přikryty, z části zpráchnivělou

nalezli, i báli se ji vynímati, douce, že dřevo-li práchnivo jest, čím více to, co pod ním skryto. A zase hrobku zavříti chtěli, s největší opatrností. Úmyslům jejich však vzepřel se jeden z nich, kněz Pavel, o němž také jsme se výše zmínili, kterýžto vždy s ní, dokud na zemi prodlévala, přátelstvím spojen byl a vždy ve všeliké službě jí byl podporován, pravě: „Nikterak nestane se, jak pravíte, ale najdu-li třeba prach těla ztrouchnivělého, ten dle rozkazů knížete vezmu."

I davše mu ostatní za pravdu, jednomyslně desky odstranili. Když ji zdvihali, přelomila se, až onen Pavel s hlínou na tělo ležící padl. Rychle vstav a hlínu spěšně odhrabav, s druhy svými našel tělo svaté, všelikého porušení uchráněné, leč že, jak jsem podotkl, obličej její byl pokryt prachem, jenž zlomením víka, když se zdvihalo, se naň sesypal. Nesmírnou z toho radostí vzplanuvše, neskonalé díky Všemohoucímu vzdávali, přesvaté její ostatky ze země vyzdvihli, do vzácných pláten, jak se slušelo, zavinuli, před oltář položili, neskonalé chvály a díky Boží milostivosti vylévajíce. A řádně všecko slavnostně vykonavše, na nosítka ji položili, jež dvěma koňům na hřbety uvázali a tak téže noci až k hlavnímu hradu, ku Praze totiž, vytrvale spěchají. Nalezeno pak bylo tělo šťastné a Bohu oddané služebnice Ludmily dne 19. října o hodině dvanácté ve středu. A do Prahy vnesli je třetího dne v pátek, dvacátého

prvního téhož měsíce, s ohromným veselím, při čemž všickni si blahopřáli a Krista chválili.

Ti totiž, kteří ji přiváželi, prvé než do hradu ji vnesli, poslali ke knížeti zvěstovatele dobré noviny. Kteřížto přišedše slyšeli, že k spánku své údy složil, i vzbudili ho s veselím a tu radost mu oznámili, že milostí Boha všemohoucího tělo slavné paní, báby jeho, neporušené nalezli. On ihned vstav a s velikou čilostí spěchaje do chrámu, Kristu Pánu nesmírné díky vzdával. Když pak slunce zemi ozářilo a leskem svým zaplašilo tmu, svolav kněžstvo a shromáždění věřících, s mohutným průvodem chvátal v ústrety. I potkali se s těmi věrnými nosiči, přivážejícími často vzpomínané ostatky svaté Ludmily. Kněží a levité čile vložili je na svá ramena a dobrořečíce Bohu s žalmy a chvalami, vnesli je do hradu a do chrámu vešedše, před oltářem na dláždění je postavili a s hlučným jásotem plesali. Zatím obecná zvědavost věřících i nevěřících pátrala, co se stalo, i sbíhali se a hrnuli se ke dveřím chrámovým. Kníže tedy poradiv se s kněžími, přede vším lidem dal tělo její odhaliti, aby všichni věřili, že neporušena byla od Krista Pána uchována. Vidouce to, všickni velebnost Kristovu neunavně hlásali, a nikdo nemohl pravdě odpírati, poněvadž všem zjevna byla celistvost těla a zachovalost vlasů, a obličej svítil jako za živa, a nad to krása a bezúhonnost rouch taková se stkvěla, jako by téhož dne byla utkána. Na to

všichni patříce, hlučně volali a plesali a všeliké cti a slávy na výsost hodnou ji prohlašovali. A vykopavše zemi a upravivše hrob, v téže basilice chystali se jí pochovati. Ale náhle výkop ten zaplavil se vodou; z čehož přemnozí usuzovali, že to místo pohřbu se služebnici Kristově nelíbí. Znovu tedy výkop zasypali a schránu se svatým rukojmím postavili na něj a pomoci od Boha se dožadujíce, domů šťastně spěchali.

Za nedlouho potom dotčený kníže vypravil poselstvo do Řezna a tázal se na radu biskupa toho hradu, jménem Tutona, poněvadž čeští muži tehdy v jeho farnost náleželi, co by měl s oním tělem činiti? Biskup prozkoumav písma zákona Božího, podle dané sobě od Boha moudrosti, toto mu vzkázal: aby tělo, původ svůj od počátku prvního člověka vzavší, kterémuž řečeno bylo: „Země jsi a v zemi půjdeš, prach jsi a v prach se obrátíš," pohřbili, až by uzřeli slávu Kristovu. I jsa převelikou horlivostí Boží zapálen, prosil kníže pokorně biskupa toho, aby k němu sám ráčil přijíti a tělo sám pochovati a basiliku, jíž se dosud biskupského posvěcení nedostalo, posvětil. On však se vymlouval, že nemůže jíti, starobou jsa sešlý, i poslal svého spolubiskupa s družinou několika klerikův, aby chrám ten posvětil. Biskup ten přišed, nejdříve kostel Pánu posvětil, a potom za šest dní pohřbil řečené tělo na témže místě, kde voda byla vystoupila. A divná to věc a na důkaz zásluhy slu-

žebnice Kristovy dostačující, že když kněží chtěli ji pohřbíti na místě neposvěceném, voda se ukázala, ale když přišel spolubiskup a basiliku posvětil, nadobro se ztratila. Byloť slušno, když v šťastném obcování na tomto světě šťastně živa byla, aby i s požehnáním větším byla pochována, majíc postavena býti na pravici Kristově se svatými. Když to řádně bylo vykonáno, spolubiskup odměněn byv od knížete, jak důstojno bylo, domů se vrátil.

Když pak nadešel výroční den přenešení jejích posvátných ostatků, Kristus Pán k slávě svého jména a aby ukázal zásluhy služebnice své, znamenitý zázrak vykonati ráčil. Neboť když se, jakož jest obyčejem křesťanského náboženství slaviti památku takových osob, shromáždilo kněžstvo, a když po modlitbách společně zasedli, aby se tělesně občerstvili, jakýsi hošík tělesnou nemocí zatížený a zkřivený a nemohoucí vzhůru vzhlédnouti, u vrat basiliky, v níž veliké té paní tělo odpočívá, moci Kristovy a zásluh této světice se dovolávaje, byl vzpřímen a síly bývalé znovu nabyl. To vidouce přemnozí, všemohoucímu Kristu chvály pěli, že skrze svoji služebnici velebnost svoji zjeviti ráčil, jemuž sláva na věky věkův. Amen.

Když tedy blažený kníže Václav s pomocí původce Krista spořádal a upevnil svoji říši, ani mysl, jazyk, řeč nebo list nevystihly by, jakým se Kristu osvědčoval a jakou nádobou vyvolenou se ukázal, a ani já, břemenem hříchů zatížený ne-

mohu vyličovati, jakých škod vojín Kristův, Pánu svému slouže, ďáblu nadělal, a co snopků do stodoly Kristovy jakožto věrný sluha jeho sklidil. Ale přece abych z mnohého něco málo pověděl, od dětství nijak se neuchyluje od kázně Páně, pravdomluvný byl v řeči, spravedlivý v soudu, věrný ve všem, co mu svěřeno, míru lidské dobroty překonávaje. Nebo když nějaký vinník ocitl se na radě soudců a za jeho přítomnosti a soudcové vyřkli nad ním ortel smrti, vycházíval za nějakou záminkou ven a skrýval se, kam mohl, vzpomínaje si pohrůžky Kristovy v Evangeliu: „Nesuďte a nebudete souzeni, neodsuzujte a nebudete odsouzeni." Žaláře a šibenice za starodávna postavené a až do jeho doby stojící bořil, sirotků, vdov, chudých, lkajících a raněných neunavným byl těšitelem, hladové nasycoval, žíznivé občerstvoval, nahé odíval, nemocné navštěvoval, mrtvé pochovával, hosty a poutníky jako své nejbližší příbuzné přijímal, kněze a kleriky a mnichy jako Pána ctil, bloudícím cestu pravdy otvíral, pokoru, trpělivost, tichost, lásku, která všecko převyšuje, zachovával, násilím a lstí nikomu nic neodňal, vojsko své netoliko nejlepšími zbraněmi, ale také oděvem tělo ozdoboval.

Těmito a takovými ctnostmi již od útlého mládí znamenitě kvetl a kříž Kristův na své údy klada, pamětliv byl božských přikázání, jimiž se praví: „Chce-li kdo za mnou přijíti, zapři sebe sám a ve-

zmi kříž svůj a následuj mne." Chodívalť v době postní nebo zimní ledovitou a sráznou pěšinou bos s hradu na hrad, chrámy Kristovy pěšky navštěvuje, až šlépěje jeho krví zvlhlé byly vídány. Kromě toho na uchování zaslíbené čistoty v přeostré žíni chodil, která z úcty k němu až podnes jako nová se chová, a neustále jako mnich oděvem vlněným oděn byl vespod, svrchu pak v krásné roucho královské, stkvěje se před Bohem i před lidmi. Na občerstvení údů skrovně potravy požíval, a bděje vytrvale, díků neskonalých Bohu samému vzdávati neustával. A přihodilo-li se mu někdy, jako knížeti mezi takovými šelmami dlícímu, že pozdě večer nad obyčej hojněji se napil, ze spánku časně ráno se vytrhl a nejrychleji spěchal do chrámu, a kteréhokoli kněze nebo klerika tam zastihl, z nejlepšího roucha, v jaké byl oděn, se svlekl a dal mu je, a padaje mu k nohám snažně prosil, aby se zaň co nejbedlivěji u Krista Pána přimlouval, by mu milostivě prominul hřích, jehož se včerejší noci dopustil.

V službách Božích tak byl přičinliv, že denně svou oběť vlastníma rukama připravenou Pánu přinášel. Neboť v čas žní v tichu tmavé noci na svoje pole vycházel, a s nejvěrnějším sluhou svým, o kterémž později zvláštní a na důkaz záslužnosti obou dvou znamenitý zázrak bude vypsán, pšenici žal a na svých ramenou domů nosil, na ručním mlýně mlel, jsa sám pekařem i knížetem mouku

prosíval, pro vodu chodil a v noci ji vážil, říkaje: Ve jménu Otce, i Syna, i Ducha Svatého, a také domů ji donášeje, s onou moučkou ji mísil a hostie dělal. Též na vinici pospíchával, hrozny trhal a vlastníma rukama vytlačoval a do džbánu naléval a k svaté oběti uchovával. A poněvadž pověrečné obřady pohanské nebyly ještě z kořene vymýceny a přemnoho mužů chvátávalo obětovat kleté oběti démonům, a jídlem a nápojem z nich se poskvrňovali, on nikdy s nimi nedrže neúčastnil se toho, ale pokaždé za nějakou záminkou se ustranil. Žaláře pobořil, šibenice a mučidla, které ještě stály na kruté trestání lidí, svou laskavostí strhal a chrámy pohanské se zemí srovnal.

O tomto smýšlení jeho se dověděvše, křesťané jako včely do úlu se k němu hrnuli nejinak kněží, levité a přemnoho služebníků Božích z Bavor, Šváb a jiných zemí, s ostatky svatých a hojnými knihami. Tyto všecky s velikou ctí přijímal a vděčným duchem objímal, což mu bylo náležitě splaceno, a bohatě zlata nebo stříbra hojnost, krzen, otroků nebo oděvů vesele jim udílel a všem, jak potřebí bylo, sloužil, a všickni učitelé ti divili se jeho učenosti, že zdál se prohlašovati s žalmistou: „Nade všecky učitele své jsem porozuměl, neboť přikázání tvá jsou rozjímáním mým“ (Žalm 118, 99.) on, v jehož mysli čirá stkvělost drahocenné perly zářila. Také jemu Pán ráčil uděliti milost své laskavosti nejhojnější, že i v přemnoha bojích

vítězem byl. Vznešený v tváři, v cudnosti maje zalíbení, ačkoliv tato vzácna jest těm, kteří se nedávno oženili, život pozemský touže skončiti mučenictvím, přívětivě vždy rozmlouval s tichými, na nemírné však a tuláky a obžerce a pijany nebo ty, kteří od učení nebo přímé cesty se uchylovali, božskou horlivostí býval rozpálen, a nemohl-li jich jinak postihnouti, aspoň k stolu svému ve vhodné chvíli je pozval a ohromnými důtkami je zbil, vždycky proti starému nepříteli chápaje se štítu víry a s kopím Ducha Svatého, jež jest slovo Boží, neústupně poráželje povětrné mocnosti tohoto světa. Bylť pravým ctitelem Kristovým bez úhony, mnohé podle apoštolských příkazů tresce, zapřísahaje, žehraje neunavně, všecky k večeři pravého Hospodáře pozývaje a z chřtánu ďáblova vytržené do lůna svaté matky Církve vkládaje, božskou potravou vytrvale občerstvoval. Potom, jak milost Boží v srdce mu vnukla, chrám Páně ke cti blaženého Víta mučeníka založiti pomýšleje, poselstvo vypravil do Řezna k biskupovi, k jehož diecési, jak jsme již dříve pravili, Čechy tehdy náležely, aby mu biskup podle kanonických zákonů dovolil vystavěti basiliku, řka: „Otec můj vystavěl kdysi kostel Pánu ke cti blaženého Jiří, já pak s vaším dovolením toužím založiti týmž způsobem ke cti blaženého mučeníka Kristova Víta." To uslyšev ctihodný biskup, s díkůčiněním rozpínaje ruce ke Kristu Pánu, dí: „Synu mému

přešťastnému Václavovi toto vzkázání, vrátíce se, přineste: „Kostel tvůj již překrásně před Pánem vystavěn stojí.“ Což kníže uslyšev, rozveselil se v srdci, základy kostela brzy položil a zdi výborně postavil.

A nemaje dosti na tom i k prahům blažených apoštolův Petra a Pavla do Říma chtěl putovati, aby toho času papeže požádal, by jej oblekl v roucho mnišské a na klerika ostříhal, aby potom z lásky k Bohu knížectví se vzdal a bratru svému, oddanému, běda, příliš věcem světským je zůstavil a sám pokojně živ jsa, něco málo oveček Kristu Pánu přimnožil. A to by byl i skutkem vykonal, kdyby řečená stavba basiliky mu nebyla bránila. Leč nepřítel pokolení lidského, jenž od samého počátku doráží na stáda věřících, nemoha nezdolného služebníka Kristova nikterak překonati, k starým zbraním se obrací a víru křesťanskou vyvrátiti usiluje. Jeho mladšího bratra totiž, kterého již v předchozím ke Kainu jsme přirovnali a později se o něm zmínili a kterému, všech světských okázalostí se zříkaje, všecko hodlal odevzdati, svedl radami přemnohými zlých lidí, kteří litovali, že byli nuceni zlých návyků zanechati a věcí nedovolených nesměli páchati, a proti přesvatému bratru jeho zbraněmi nenávisti a vraždy zbrojil. Čehož všeho on z vnuknutí Ducha Svatého předem jsa vědom, nejinak než jelen žíznící po tocích vodních přál sobě dojíti palmy

mučenické slávy, leč přece nikterak z ruky bratra svého, jehož věčné záhuby se obával, v Krista vždy maje důvěru.

Dálo se pak toto za časů Jindřicha krále saského, jenžto první mezi nimi z milosti Kristovy došel koruny a s nímž byl vytrvale šťastným spojen přátelstvím. Abychom tedy v začatém pokračovali: Boleslav maje dům čili dvůr vlastní v hradě, jeho jménem nazvaném, se všech stran již bodán jsa šípy ďábelskými a chtivostí panování rozpalován, když nadcházela slavnost blažených mučeníků Kosmy a Damiana, jež se světí dva dni před svátkem blaženého archanděla Michaela, vzav si za záminku, že tam ke cti týchž svatých posvěcen jest kostel, bratra svého šťastného lstivě jako na hostinu zve, ale spíše, jak se v pravdě ukázalo, na zavraždění. Jemu sice bylo to vše dobře známo, ale přece zůstávaje ducha neohroženého, všecky, kteří společnou domácností a přátelstvím s ním byli spojeni, políbiv a s nimi se rozžehnav, vydal se na cestu, zbraněmi víry obrněn.

Když tam přišel, všecko sobě dvojako připraveno nalezl, hostinu totiž s velikým přepychem a skrytých ozbrojených nepřátel silnou tlupu. I šel do kostela a řádně obcoval Mši svaté a Bohu a svatým Kosmovi a Damianovi, jichžto výroční slavnost se konala, se poručiv, do domu hodovního vesele vkročil. A když už srdce zlomyslných hodovníků, napuštěná dávno žlučí vraždy, krmě-

mi a nápoji se rozehřívala, jali se ponenáhlu skry-
tou ránu otvírati. Meče totiž pod rouchy majíce
opásány a za zády je skrývajíce a pořád o tom,
jak by kláli, přemýšlejíce, třikrát vstali a třikrát
zase usedli, poněvadž všemohoucí Bůh Otec ne-
dal jim toho vykonati, přeje si snad posvětiti zí-
třejší den, na který žádný svátek nepřipadal. Světec
tedy rozdrážděny je vida, zůstával bez bázně a od
stolu co nejdříve se zdvihnouti pospíchal. A když
poodešel maličko ze síně hodovní, jeden z přátel
jeho přistoupí k němu řka: „Hle, chystám ti tajně
koně; sedni naň co nejdříve a hleď, pane můj, od
nich ujeti, neboť smrt ti hrozí.“ On však nic na
jeho slova nedávaje, vrátil se do hodovny a vzav
číši a pije přede všemi na úmysl prosebný, zvolal
hlasem povzneseným: „Ve jménu blaženého arch-
anděla Michaela pijme tento kalich, prosíce a sna-
žně žádajíce, aby duše naše ráčil uvésti nyní v po-
koj plesání věčného.“ A když všickni, kteří věrni
byli, odpověděli „Amen“, on vypiv nápoj, políbil
všecky a do své hospody se odebral, převzácným
údům svým dopřávaje odpočinku, a před tváří
Boží dlouho na modlitbách a žalmech trvav, po-
sléze unaven usnul.

Nadešla i doba slaviti vigilie, jimž blažený muž
jako vždycky nábožně obcoval. Tak zajisté byla
svatá duše oddána náboženství křesťanskému a
tak dbala váhy církevních ustanovení, tak že (což
nazýváme známkou mnichů nejdokonalejších) ce-

lou historii Starého Zákona dával před sebou o těch vigiliích od svých v příslušný čas předčítati. Ale i ve svatosvaté dny, to jest v soboty před Božími Hody velikonočním a svatodušním, kdy ve svaté Církvi Boží slavívá se všeobecný křest, aby ničeho z toho, co Božího jest, nebylo opominuto, - nenalezlo-li se v čas skrutinií dětí, posílal na trh a všecky hochy, co jich tam kupci přinesli na prodej, z lásky k samému Bohu sobě kupoval, a tak blahoslavený duch o dílo Boží jsa pečliv, nikdy nestrpěl, aby něco obyčeji božímu chybělo.

Čteš to, požehnaný biskupe, a podivuješ se, kterak to, co jak víš, stěží mohli vykonati mužové Boží v Církvi s milostí Nejvyššího, muž stavu laického, a to kníže a vladař národa, který i nad jiné národy za divoký svou přirozenou povahou bývá pokládán, přehouževnatě vykonal. Prosím, ó nejšťastnější z otců, bys pro vrozený tobě zdroj moudrosti, se mnou to, co jsem napsal a ještě napíši, důstojnou chválou zveleboval, neboť jak jsi byl poručil, kromě toho, čeho z úst tvých jsem se doslechl nebo čeho jsme se oba od osob víry a svatosti plných pravdivého dověděli, něčeho jiného pérem se dotknouti nadobro se vystříhám. Ale abychom v začatém postoupili.

Blažený mučeník, jenž měl býti brzy slávou důstojenství a stálostí přičinění korunován, jak jsme pravili, do mateřského lůna kostela se odebral, aby Bohu vzdal jitřní chválu. Tou pak milo-

stí od Boha muž věčné paměti zkvétal, že nikdo nepochyboval, že on před úsvitem půjde k bráně svatosti, aby tam modlitby vykonal. A té hodiny vyčkával druhý Kain, maje ji za vhodnou ku spáchání vraždy. Vidím v pravdě, cožkoliv kdy stránky Písem svatých byly naznačily, že se naplniti má, to že až do písmenka se naplní. A toto praví jistá stránka, poukazujíc na ty, kteří činí zlé: „Každý, kdo zle činí, nenávidí světla“ (Jan III, 20). Ještě totiž na noc bratr svatého mučeníka, ba ne již bratr, ale zvrhlý vrah, byl poručil kněžím chrámu svatých Kosmy a Damiana, až bude přicházeti, aby mu nikterak nedali do kostela vkročiti, by snad od svých věrných zbrojnošů nebo komorníků, kteří ještě na ložích byli, nebo od lidí, kteří by se sběhli, nebyl vysvobozen, a aby se nejevila potřeba prolitím krve a skutkem zločinným zhanobiti a poskvrniti chrám. Co toto píši, aj, přichází mi na mysl hříšný sbor Židů, kteří sice se báli vkročiti do pretoria Pilátova, aby se neposkvrnili, ale Pána usmrtiti se nebáli. Tak i tento vlastního bratra nešťastný vražedník bojí se poskvrniti krví zdi chrámové, a rukou od zavraždění bratra nezadržuje. Svým slovem, ó nejkrutější ze všech nepřátel, sebe odsuzuješ a zbodáváš, když krví, kterou proléváš, místa svatá potřísniti se ostýcháš. Leč stalo se, jak jsi přikázal! Nebo když vzácný mučeník před jitřními chvalami pospíchal do chrámu, aby dříve, než lid se sběhne,

Bohu Otci v komůrce přesvatého srdce svého co nejskrytěji se pomodlil, zatím bratrské úklady se strojí a meč se brousí, aby připravena byla žertva pro Krista. Ale nač bych dvojnásobně bolu v srdce, slz v oči vléval, nutě se ze široka vypráběti smrt spravedlivého, skonání nevinného? Míváť veliká bolest sama přemnoho slov. Ale abych příliš neodkládal pro ty, kteří dychtí zvěděti o utrpení svatého mučeníka.

Vstává záhy příští žertva Kristova blažený Václav a do chrámu dle svatého obyčeje svého spěchati dychtě, kdež by, než se sejde lid a nastane ruch mohl se co nejskrytěji oddati delší modlitbě, i jako dobrý pastýř se stádcem společné chvály jitřní poslouchati nebo zpívati si žádaje, brzy lapen jest v osidla úkladů. Neboť kněz toho chrámu, jeden z těch, od kterýchž vyšla nepravost z Babylonu, jakmile zahlédl přicházejícího muže Božího, podle příkazu zlostníkův zavřel dveře chrámové. Vzchopili se i připravení úkladníci, bratr totiž a všickni jeho ozbrojenci. A vida bratra, vojín Bohem vyvolený pozdravuje ho a kol krku rukama ho objímaje a líbaje, děkuje mu řka: „Zdráv buď povždy, bratře můj, a statky tohoto života i budoucího oplývej; přijmiž tebe Kristus k věčné své hostině, jenžto jsi mne včera i moje všecky v takové hojnosti občerstvil.“ Na to on s pyšným duchem a s očima hněvivýma, tase rukou meč, který skrytě mu visel pod pláštěm, odpověděl: „Včera

jak chvíle dala, nyní však takto bratr bratru poslouží." A rozmáchnuv se mečem, ťal ho jím do hlavy; leč poněvadž moc Páně ho chránila, sotva krev mu vyrazila. Z té neobyčejné věci taková hrůza padla na bídníka, že i když po druhé ťal, k svému podivu nic nezmohl, co by bylo dílem muže silného. Holý jeho meč blažený Václav rukou zachytil, vece: „Jak špatně si počínáš, zraňuje mne!" Když však viděl, že se svého úmyslu nespouští, posléze ho, jak někteří praví, uchopil a k nohám svým porazil řka: „Hle, člověče vlastním soudem zahubený, vidíš, kterak tebe mohu vlastní rukou jako nejmenší zvířátko potříti, ale daleko budiž, aby pravice služebníka Božího poskvrnila se krví bratrovou." A meč, který mu vytrhl, vrátil bratru a na ruce již od něho krváceje, do chrámu rychle pospíchal. Onen však nešťastník mocným hlasem řval a hnal se za ním volaje: „Přátelé, přátelé, kde jste? Prašpatně přispíváte pánu svému a bídně pomáháte v takové úzkosti postavenému!" Tu vyřítila se celá tlupa zlostníků ze skrýší, do nichž se byli rozprchli, s mnoha meči a kopími, a těžkými ranami ho pobodavše, utratili ho u dveří chrámových. Tehdy také svatá duše, byvši na tom poli zápasu vysvobozena z káznice tohoto života, vavřínem krve ozdobená vítězně odebrala se k Pánu, dne dvacátého osmého září, ano nebe se radovalo a země kvílela, léta vtělení Páně devítistého dvacátého devátého.

Jeho bezduché tělo matka, kterou nedávno pro hříchy její byl vyhnal a potom znovu v pokoji z lásky Kristovy do vlasti povolal, s některými věrnými uchvátivše, vrhli je posléze do hrobu a zemí zasypali, ne jak se slušelo na mučeníka, ale jak bývá pohřbíván kterýkoli smrtelník, nemající cti ani blaženosti. Ale onen blažený bojovník z trýzně a potupy povstal k hojnější slávě, a čím opovržlivěji synové ďáblovi a údové jeho s mučeníkem vzácným činili, tím dražším představuje se Pánu svému a spoluobčanům nebeským. Stává se soudruhem andělův, společníkem apoštolův, spoludědicem mučeníků, účasten jest pokoje vyznavačův a neporušenosti panen, a dostává se mu věnce věčně se zelenajícího a půvabu krásy nehynoucí. A tak pohrdnuv vévodstvím vznešenosti pozemské, v němž byl před tím statečně vládl, v království nebeské vévoda a mučeník pravý vešel. Ale my, jsouce tak suchoparni a drsni ostavujíce toto moudřejším, obraťme se k prostému vyprávění zázrakův jeho.

Krev blaženého mučeníka, od bezbožníků bezbožně prolitá, jež se rozstříkla po zemi a po zdech, smývána byla vodou a utírána. Ale na druhý den ti, kteří ji předešlého dne smývali, vrátivše se, shledali zdi i zemi krví nasáklé, jako by se jich vodou ani nebyli dotkli. I spěchají znovu krev utírati. A to i do třetice učinivše, zase odcházeli vidouce, že nic nepořídili. Ale též vrahové svatého mučeníka ani po smrti nechtějíce šetřiti toho, je-

hož až k smrti byli stíhali, divě se ženou na hrad pražský a všecky přátele jeho, kteří, jsouce dobří, k dobrému, jak věříme, přilnuli, rozličnou a ukrutnou smrtí zahubili a dítky jejich za živa v hloubi řeky Vltavy utopili. A poněvadž podíl s ním přijali v utrpení, věříme, že účastni se stali i slávy, a ačkoliv my nehodní jejich počtu ani jmén pro množství jejich neznáme, přece věříme, že Bůh je vpravdě zná a že je vyvolil. Bylť shromáždil muž svatý ještě za svého života nemálo klerikův a služebníků Božích, a ty pronásledovatelé svatého mučeníka tak stíhali, že stěží který z nich zůstal ve vlasti, abychom v tom vpravdě poznali splnění toho, co jak víme o Pánu zvlášť bylo předpověděno: „Bijte pastýře a rozprchnou se ovce stáda.“ Než aj, když přicházím k vypravování o tom, jak veliký hněv a pomsta Páně vzplály proti nepřátelům, jest mi hlásati moc a divy Boží, který vždy jako nejspravedlivější mstitel se zjevuje, aby jakožto věrný přislíbitel vyplnil, co byl kdysi připověděl: „Má jest pomsta“, pravil, „a já odplatím.“ Neboť ti, kteří s ukrutnou myslí proti svatému Božímu povstali nebo kteří pouhým souhlasem se hrozného toho zločinu stali účastni, z části od zlých duchův jsouce zmítáni, po místech pustých se rozprchli a bídnou a zaslouženou smrtí byvše ztrestáni, již se neukázali, z části vyprahlí a suši až do smrti zůstali. Někteří pak z nich říháním štěkajíce jako psi a skřípějíce zuby umřeli

a všecek jejich rod byl, abych tak řekl, z kořene vyhlazen. A zbyli-li kteří, vlastníma rukama dobývají si živobytí.

Tělo blaženého mučeníka odpočívalo pohřbeno po tři léta v chrámě svatých Kosmy a Damiana. Později však zjeveno bylo některým služebníkům Božím, aby téhož služebníka Božího s místa, kdež byl pochován, přenesli do basiliky svatého Víta mučeníka, kterou na sídelním hradě pražském z vůle Boží od základu vystavěl a církevními okrasami znamenitě vystrojil a ve které prý jednou, když se stavěla, procházeje se prohodil tento verš Žalmistův: „Toto odpočinutí mé na věky věkův." A to k chvále a slávě svého jména a na rozhlášení zásluh blaženého muže milostivý Pán ráčil způsobiti, aby se nad slunce jasněji ukázalo všem národům, že Bůh všemohoucí národu českému, již nějaký čas k němu obrácenému, velikého svou dobrotou přijmul patrona, jakož dosvědčuje Písmo, že v každém národě, kdož se ho bojí a koná spravedlnost, příjemný jest jemu, a že kde se rozhojnil hřích, více se rozhojnila i milost.

Oznámeno to bylo onomu bratrovrahu, a poněvadž pláštěm křesťanského vojenství se přikrýval, nemohl odolati velikým skutkům Božím, jat byl přece, ač pozdě, podivem. I poslal tam a poručil tělo svaté přenésti v noci, s tou podmínkou, nebudou-li svaté údy uloženy v novou hrobku do svítání, všickni, kterým to bylo poručeno, bez

váhání že budou mečem utraceni. I přišli v noci a vzali přesvaté tělo a naloživše je na vůz jeli, až přijeli k potůčku, jenž slove Rokytnice. A ejhle, voda byla tak vystoupla, že i přes břehy se valíc, všecky lučiny zaplavila a těm, kteří svaté tělo přiváželi, nezbývalo naděje kromě smrti. Ale když v také tísni byli, přišlo jim na mysl, aby prosili samého blaženého Václava, by se nad nimi smiloval; neboť již před tím týž mučeník přemnoha zjeveními ráčil dáti na srozuměnou, aby byl přenesen. I řkou: „Ó blažený mučeníku, proto že s nábožnou myslí dbali jsme tvého příkazu, nyní všickni trestu vražedným mečem jsme vydáni." A zároveň pracují, aby jaký taký most postavili. A co toto dělají, ohlédnou se a uzří náhle sebe i vůz s tělem vzácného mučeníka na tom břehu řeky, kam směřovali. Což vidouce sluhové svatého mučeníka, mohutným hlasem a celým srdcem velebí Boha i světce svého, kterýž služebníky svoje z takové nesnáze tak mocnou silou vysvobodil. Takto laskavost Páně, takto zásluha služebníka jeho zázrakem se ukázala, takto sláva Boží a takto moc mučeníkova byla dosvědčena, kdyžtě i tělo jeho důstojným přenešením bylo uctěno i pohřební nosiči takovým divem byli vysvobozeni.

Pospíchajíce pak dále k řece Vltavě a most prolomený nalézajíce, jmou se bědovati, nadto počali i síly ztráceti nemohouce nikterak ho pozdvihnouti, utekli se znovu k modlitbám, aby jim

známou svojí dobrotou přispěl, by nepozbyli života časného, neboť podle rozkazu knížete právě bylo jitřní kuropění. Brzy vidouce se vyslyšeni, berou jej na ramena a jako by žádného břemene nebyli nesli, přes zlámaný most bez nesnáze s radostí se dostali. I přišli tedy beze vší překážky neb závady na místo, které sobě světec byl kdysi připravil. A rozžehše světlo a patříce, uzřeli tělo jeho neporušeno a všecky rány jeho zhojeny, kromě té jediné, kterou mu byl do hlavy zasadil bratr jeho přeukrutný. Ta totiž, ač byla také zhojena, od ostatních přece se lišila, jsouc potažena jakousi bílou mázdrou, ale když ji omyli, ukázala se podobna ostatním.

V té chvíli byl prý mezi ostatními původci pohřbení jeho jistý klerik ctného života, který s tím světcem, dokud světla tohoto života požíval, byl spiat nejvěrnějším přátelstvím. Ten dotýkaje se úd za údem těla přesvatého, proudem slz maje oči zality, vložil ruku světcovu v ruku svoji, a zlehka ohmatávaje nehty, ucítil, že jeden se viklá. I první mluví s pláčem k soudruhům: „Běda nám, hříšníkům, neboť viděti, že toto přesvaté tělo je velmi blízké rozkladu. Hle, již nehty povolují.“ Ostatní však, obořivše se naň, praví: „Proč, bratře, tak mluvíš, a bystrým rozumem neprohlédáš, že pro oddanost, s jakou jsi ho miloval, chce ti poskytnouti částky svého těla?“ Tu on bije se pěstí v prsa: „Právě“, dí, „právě domnívám se

sám, že tak tomu bude.“ A uchopiv znovu ruku přesvatou, dotkl se znovu nehtu; leč shledal, že tak pevně tkví v prstě, jakoby ani známky viklání se na něm nebylo ukázalo.

Také ucho jeho, kteréž bylo nadobro mečem uťato a od sestry jeho, podle jeho zjevení bylo nalezeno, našli přirostlé na své místo a úplně zhojené. Byla pak ona ctná paní, sestra blaženého mučeníka, jménem Přibyslava, již od kolébky naučena Kristu Pánu sloužiti podle učení evangelického bez úhony. Když ji Pán byl sprostil jha manželského, všecka se oddala službě Boží, prahnoucím duchem žízníc po tom, aby v posvátný závoj byla zahalena, a dnem i nocí bez ustání na modlitbách, bděních a postech trvajíc. K ní to ve vidění přistoupil blažený Václav a pravil: „Pronásledovatelé uťali mi ucho, a dosavad leží mezi stromem, stojícím u kostela a zdí téhož chrámu od té chvíle, co bylo uťato.“ Na toto zjevení ctná paní vytrhnuvši se ze spánku a vyhledavši to místo u kostela, nalezla tam poklad přesvatého ucha jeho, a s uctivostí a radostí velikou jej zdvihnuvši a Bohu všemohoucímu děkujíc, šla k hrobce bratra a pána svého a mučeníka, s několika nejvěrnějšími ji u veliké uctivosti otevřela, ucho tam vložila a pečlivě ji zavřela. A po přenesení jeho ctných ostatkův tak neporušené a k tělu přirostlé je nalezli, jak jsme prve pověděli, jako by meč se ho nikdy nebyl ani dotkl.

Shromáždivše se tedy, co se jich jen mohlo sejíti, kněží i lid, s hymnami a písněmi uložili svaté tělo v rakev a pochovali v basilice svatého Víta mučeníka, kdež z milosti Páně pro zásluhy svatého mučeníka Václava děje se mnoho a nesčíslných zázraků k chvále a slávě jména Krista Pána našeho. Slaví pak se přenesení jeho 4. března. Tak dopřál Pán náš Ježíš Kristus, jenž s Otcem a Duchem Svatým živ jest a kraluje na věky věkův.

Nyní z moci Boží o nových zázracích povím těm, kteří o novém mučeníku chtějí upřímně věděti. Když slavný zápasník Boží byl umučen a dobyl triumfu, když zašla hvězda, jež po veškeré zemi svými zásluhami zářila, a když všickni ti, kteří oddaně k němu jak jsem pravil byli lnuli, nebo které k službě Kristově byl shromáždil, dílem od bezbožníků mečem byli utraceni, dílem rukama zlostníků v řece pohřbeni a ostatní po všem světě se rozprchli, jeden bojovník jeho, jménem Podiven, kterýž, jak jsme pravili, býval účastníkem a druhem jeho ve všem, co mučeník dříve byl činil, a o kterémž jsme slíbili pověděti, co nám známo, po té, co pán jeho z tohoto života se odebral ke Kristu, do Němec se utekl a tam dlouho ve vyhnanství prodléval. Později domnívaje se, že pokoj je obnoven ve vlasti, vrátil se a po nějaký čas doma zůstával, dlouho se skrývaje. Pověděl bych o něm, s jak vroucí láskou, s jak bezúhonnou věrností pána svého za jeho života

miloval, kdyby sama věc, o které hodlám psáti, s dostatek toho neukazovala. Ten jednoho dne zažívaje trpčeji než kdy jindy bolest, kterou měl v srdci od té doby, co pána svého byl pozbyl, vzal meč a kvapem běžel k domu jistého muže, o kterémž věděl, že byl hlavou smluvené vraždy a spiknutí proti svatému Václavovi a že jeho rukou především byl blažený tento zavražděn. A přišed tam zastal ho odpočívajícího v teplé lázni, jež v lidové řeči nazývá se jizba (stuba). Ale on vida ho přicházejícího, podle obyčeje lidového pozdravil ho řka: „Zdráv buď, příteli, zdráv buď.“ Tento však, jehož osrdí bylo žalem vypáleno, dal v odpověď: „O moje zdraví postará se Bůh, ale ty již všeho duchovního zdraví jsa zbaven, v hříchu svém umřeš a na věky zahyneš.“ A obořiv se naň zabil ho, a útěkem doufaje se zachrániti, spěšně vyběhl. Ale když zašel do lesa a bezpečně již kráčel, donesla se zpráva o smrti bojovníkově a skutku jeho utratitele onomu bratrovrahu. I dal rychle zbrojnoši svými obstoupiti les a tam jej brzy chytivše, osidlem ho oběsili.

Maje vyprávěti o něčem velikém, přiznávám se, že pro neobyčejnost jeho jsem se rozmýšlel, zda bych neměl raději mlčeti. Ale poněvadž neustále se to rozhlašuje, ústy přemnohých, kteří nad slunce jasněji o tom vědí, uznal jsem za nedůstojno, abych mlčel. Visel tam tři léta; ani pták, ani šelma, ba ani lidského masa tlení a hniloba

nezmocnily se jeho těla, ale jako na živém nehty a vousy rostly a vlasy jeho zšedivěly až do nejbělší bělosti. Posléze onen bratrovrah přemožen jsa studem, poněvadž zázrak Páně po všech národech se rozhlašoval, dal jej na témž místě zahrabati do země. Ale ani tak nebylo lze skrýti skutků Božích, ba ještě aby zjeveny byly zásluhy jeho služebníka všemu kmeni, přečasto kolemjdoucí vídali v noci na jeho hrobě světlo nebeské hořící. A to tak dlouho se dálo, až se všech stran lidé scházejíce se dary přinášeti počali a na hrob pohřbeného dárky své nábožnosti kladli a života svého osudy Bohu a tomu zabitému poroučeli. Za dlouhý čas tělo muže toho bylo z místa toho vyzdviženo a s nábožností klerikův, mužův a žen nábožných přeneseno a uloženo na hřbitově chrámu svatého Víta tak, že svatý Václav v chrámě a vojín onen venku ležící pouhou zdí jsou od sebe odděleni.

A tuto slávu získala mu jeho upřímná věrnost, s jakou pánu svému za života jeho věrně sloužil. Neboť byv správcem nade všemi, kteří přebývali v domě svatého Václava, všecky téměř čeledíny od nejposlednějšího až do kuchařů tak naučil, že skoro nikoho nebylo na dvoře, aby neuměl hymen žalmistův zpívati nebo psáti, nebo aby neznal něčeho, co náleží k církevním obřadům. Všecky jako své syny miluje, ode všech jako otec byl ctěn. Bylo-li mu kdy uloženo rozděliti almužnou deset peněz, sám z věrnosti k pánu svému přidával pět.

Když pak se kázalo třicet nebo ještě více chudých poděliti potravou, on dal ještě patnácti. Proto i od Boha podle přislíbení jeho zasloužil si uslyšeti slovo Evangelia: „Aj, služebníče dobrý, že v malém byl jsi věren, nad mnohým tebe ustanovím," a s pánem svým tělesným zasloužil si vejíti v radosti Krista všemohoucího, bez konce trvající. A bylo v noci vídati světla hořící v basilice, kdež oba svatí odpočívají, a často přemnozí slýchali tam hlasy andělův žalmy pějících.

Tedy svatý a časté vzpomínky hodný ochránce náš ctný Václav, ačkoli všem o pomoc prosícím laskavosti a dobrotivosti své udílí, přece nejvíce zajatým neb uvězněným neustále pomáhati neustává. A právě v tom ukázal se první jeho znamenitý zázrak milosrdenství po přenesení jeho těla ctihodného. Nebo když přemnoho provinilců spoutaných železnými okovy v žaláři v obecném střežení bylo drženo podle domácího obyčeje a kromě smrti žádný z nich neměl, k mnohonásobnému trestu odsouzen jsa, nějaké naděje, kterési noci, z vnuknutí Božího, jak věříme, přišlo jim v těch úzkostech postaveným na mysl, aby blaženého Václava prosili, by se nad nimi smiloval. „Pane Bože," řkou, „pro zásluhy a na prosby pána našeho Václava, tvého přesvatého svědka, račiž nám, v takové tísni sevřeným svojí ode dávna známou mocí přispěti." Druhou noc, když všickni ve světě tichým odpočinkem si hověli a jen ti ubo-

žáci nevěděli, co jest odpočinek, Boží moc, která ztrápeným milostivě přispívati ráčí, i jim přispěla. A nejdříve, jako by zvuk nějakého zvonečku jim v uši zazněl, potom světlo všem podivné v žaláři zazářilo. A náhle dřevo, jímž nohy jejich byly spoutány, v oblouk se prohnulo a záhy všichni vytáhli nohy své z vazby. Vidouce pak, že moc Páně pro zásluhy svatého Václava jim přispívá, oddechovali si, již se utěšujíce nadějí záchrany, a znovu a znovu volali: „Bože, Pána Ježíše Krista Otče, přispěj nám služebníkům tvým v tebe důvěřujícím pro zásluhy a na přímluvy svatého Václava, jenž z lásky k jménu tvému od bezbožníků byl zavražděn.“ A brzy přispěla síla Kristova, a řetěz každému z nich padl s krku na zemi. A propuštěni byvše z žaláře, chodili po okolí a vyprávěli veliké skutky Boží, jež na své oči viděli.

Když tento zázrak pro velikost a slávu jeho všude se rozhlásil, přihodilo se, že jeden pohan ve vězení držaný se dověděl, jak svatý Václav nejvíce pečuje o vysvobození těch, kteří v žaláři bývali spoutáni. To slyše a poněvadž svírán byl nesmírnou nesnází, učinil zaslíbení řka: „Vytrhne-li mne Bůh svatého Václava a Bůh křesťanův svou dobrotou z bídy této a navrátí-li mne v dřívější důstojnost, uvěřím v Krista Syna Božího a přijmu křest spasení a náboženství křesťanskému a skutkům lásky jeho z celého srdce se oddám a syna svého témuž mučeníku u věčnou službu zavážu.

Sotva ta slova dopověděl, nastojte, všecky železné okovy s něho spadly. Jali ho podruhé a potřetí a totéž příkoří mu učinili a v okovy ho uvrhli, ale jako ponejprv okovy a pouta s něho spadly. Páni jeho z úcty k opětovnému zázraku a z vděčnosti k Bohu dovolili, aby svobodně odešel. Byv propuštěn, ihned se dal ve svaté víře vyučiti a pokřtíti a syna, jehož byl zaslíbil, mučeníku daroval, jsa potom ještě mnoho let živ.

Ale i jiný vinník též tak byv na rozkaz do žaláře uvržen, svatého Václava voláním a úpěním hojným vzýval, aby se nad ním smiloval, a jako s předchozího, tak i s tohoto všecka pouta ruční i okovy spadly. Než nevěřící jej jali a přijavše od cizinců peníze, do dalekých národů jej prodali, myslíce, že blažený mučeník nemůže uslyšeti proseb lidí daleko vzdálených, ale nevědouce, že Bůh jest pánem veškeré země a že Hospodinova jest země a plnost její. Když ho odváděli, pro zásluhy blaženého Václava náhle padly okovy s rukou jeho a železný řetěz s krku jeho. A oni, kteří ho byli koupili, ačkoliv byli pohané, vidouce takové zázraky Boží, na svobodu ho propustili.

Za nedlouho potom dal kníže kohos jiného do žaláře uvrci. A když ten pořád vzdychaje prosil Pána řka: „Pane Bože, pro zásluhy blaženého Václava pomoz mi," jedné noci se přihodilo, že v samých úzkostech usnul. A jak se stává lidem sklíčeným, náhle procitnuv, vidí se stojícího venku,

za hradem prostřed cesty, a ani pout nebylo na nohou jeho ani řetězu na krku ani okovů na rukou. I vrátil se k úředníku a vyprávěl mu, kterak mocí Boží zázračně byl vysvobozen. Správce uznav velikost Boží a moc blaženého mučeníka v zázracích, daroval vinníku svobodu.

A chci vám, kteří z lásky k slavnému tomu muži posloucháte, ještě o novém mučeníku staré zázraky vyprávěti. V hradě pražském byla žena slepá a na celém těle slabá, jež přišedši do chrámu svatého Víta, padla tam na zemi před hrobem svatého Václava a tak dlouho plna víry se modlila, až si zasloužila nabýti zraku i celého těla uzdravení. Zatím se přihodilo, že kdosi od věřitelů byl jat a v železná pouta sevřen, poněvadž neměl čím zaplatiti lichvářům. A náhodou ti, kteří jej byli svázali, posadili jej pod chrámem, v němž se chová tělo blaženého Václava. On v takové jsa úzkosti, rukou železem zatížených k nebi pozdvihoval a oči k chrámu obracel takto se modle: „Bože, přispěj mi pro zásluhy a na přímluvu svatého Václava.“ A co toto říkal, rázem rozvázány byly jeho ruce, i propustili jej.

V zemi francké byl muž na nohy slabý, jemuž ve snách se zjevil muž v bílé roucho oděný a povzbuzoval ho řka: „Vstaň a jdi do hradu Prahy do chrámu svatého Víta; tam odpočívá tělo blaženého Václava mučeníka a tam nabudeš zdraví.“ A když dělal, jako by nechápal, znova přistoupil

k němu v témž rouše muž, jenž se mu byl prve zjevil, a pravil mu: „Proč jsi nevykonal mého příkazu a nešel jsi, kde bys byl zase nabyl chůze?“ Tu on jako u vytržení mysli procitnuv, ochotně pravil: „Půjdu, pane.“ A vstav, o holi šel ke kupcům, kteří se tam chystali a zaplativ jim, dokázal, že s pomocí jejich dostal se až k jmenovanému místu. A přišed do kostela svatých, přede vším lidem vrhnuv se na dláždění, dlouhou modlitbou Pána s pláčem prosil, aby pro zásluhy svatého Václava se nad ním smiloval. A jakmile vstal od modlitby, milosrdenstvím Božím upevněna jsou kolena jeho, i děkoval Bohu a blaženému Václavovi, pro jehož zásluhy ráčil jej Pán uzdraviti.

Když pověst a sláva těchto a takových zázraků o blaženém mučeníku všude se roznesla, přicházelo na některé pokušení, aby vzali ostatky blaženého těla a sobě podrželi i svým příbuzným rozdávali. Někteří sice z dobré vůle a z dobrého smýšlení se o to přičiňovali, aby jméno mučeníka po všech krajích se rozhlásilo, ale když někteří se zlou myslí nebo žádostivostí se o to pokoušeli, v zápětí stíhala je pomsta. Tedy sestra jeho Přibyslava, pokud oko lidské může usouditi, pod posvátným závojem přesvatě žijící, v takový čin se vmísila, majíc na pomoc k svému podniknutí kněze téhož chrámu Štěpána. Ale u chrámu přebýval jakýsi poustevník, jehož jako zvlášť svatého se přidrževše, na jeho zlou radu se o to pokusili. Co více?

A abychom to zkrátka pověděli, v smluvenou noc přišli a jej vzavše s sebou, účastníkem věci učinili; a vykopavše úctyhodné tělo, začali svou nešlechetnost. Neboť syn téhož kněze dosti neuctivě namakav čelist světcovu, vytáhl ji. A zavinuli ji do pláště, a ostatní zase jeho tělo zemí zahrnuli, a z ostatku vyňatého dílem sobě podle libosti podrželi, dílem svým rozdali. Ale v zápětí na všecky přikvačila z nenadání pomsta Boží. Poněvadž však jest známo, že se to stalo v hrubé době a přemnohým to jest povědomo, uznal jsem za zbytečno vkládati to v toto dílko; jen to zapíšu, že náhlou a nenadálou smrtí zastiženi z tohoto světa odešli.

Povím o jednom zázraku, který v těchto hrubých dobách Kristus Bůh všemohoucí skrze svého bojovníka ráčil ukázati. Když v žaláři mnoho rozličných lidí, někteří za své provinění, jiní však nařknutím žalobníkův, bylo držáno a předlouho tam střeženo, vylévali prosby k Pánu a pro zásluhy svatého Václava dostalo se jim propuštění na svobodu. Leč někteří nevěřící namlouvali, že nebyli osvobozeni mocí Boží nebo svatých, ale že žalářník uplacen zbavil je okovů a že i mnohé jiné často sprošťuje. I bylo rozkázáno, aby soudem Božím byl zkoušen. Když tedy se shromáždili zástupové rozličného lidu, bylo železo vloženo do ohně a do běla rozžhaveno, a žalářník přiveden a usouzeno mu, aby je nesl v holé ruce až k cíli, zaraženému v poli. On nijak se nerozmýšleje, ale v zásluhy

svatého důvěřuje, železo řeřavé z ohně vzal a daleko za cíl nesl, a kdyby ho jiní nebyli zdržovali, snad třikrát dále za cíl byl by je donesl. Tím všecka pochybnost ze srdcí veškerých byla zapuzena a chválili a oslavovali Boha, že jediné svým milosrdenstvím a přímluvou svatého mučeníka svého Václava vězně ze žaláře vyprostil.

Kdybych tak pokoušel se pérem zachytiti všecky zázraky blaženého mučeníka, kteréž Bůh ráčil skrze něj ukázati, spíše světlo než blána by mi došla. Neboť všemohoucí Hospodin k chvále a slávě jmena svého na přímluvu bojovníka a mučeníka svého svatého Václava jedny z žaláře vyvádí, mnohé z okovů, jiné z pohrom neb rozličných nemocí vytrhuje a vysvobozuje ze soužení a nesnází všelijakých a od nepřátel viditelných i neviditelných. Též těm, kteří v bitvě zápasí, Bůh nezřídka na prosby tohoto svatého zázraky a chvalitebnými skutky přispívá, všem Václava se dovolávajícím pomáhá, jakož i jemu ne jednou ani dvakrát, dokud panoval, živými a jasnými zázraky byl pomohl.

Neboť hrad jeden, jménem Kouřim, maje mnoho lidu vyvyšoval se a se svým knížetem strojil vzpouru proti tomuto svatému. Ale když s obou stran dosti krve bylo prolito, zalíbila se všechněm ta rada, aby vévodové sami dva spolu bojovali, a který zvítězí, ten aby vládl. Když knížata vyšli, aby se utkali, kouřimskému Bůh nebeský odha-

luje nebeské vidění, svatého totiž Václava jak na jeho čele stkví se obraz kříže svatého. Spatřiv toto, daleko zahodil zbraň a padl mu k nohám a prohlašoval, že nikoho nemůže přemoci, komu Bůh takovými znameními na pomoc spěje. A když toto vyznával, svatý vévoda pozdvihl ho k políbení míru a jej i hrad jeho ve svou moc pokojně utvrdil, dávaje mu správu hradu, dokavad by byl živ. V pravdě kříž byl uzřel, poněvadž Krista následoval a přešťastně dospěl království, v kterémžto Kristus s Otcem i Duchem Svatým kraluje na věky věkův.

POZNÁMKY K TEXTU SEPSÁNÍ KRISTIÁNOVA

PROLOG

(str. 1—3)

Str. 2. *své české vlasti i všemu národu* je v originále doslova: své vlasti Čechám spolu se vším kmenem (gens).

rodem z téže krve pocházející je v originále doslovně: jenž z téhož výhonu linii příbuzenství vedete.

uhlazenosti slovní neznalý atd. je obvyklá tenkrát konvenční lež ze skromnosti; Kristián byl naopak velmi pečliv slovní uhlazenosti.

vzdělání školskému; v orig. vlastně: vzdělání scholastickému (studia scolasticorum), t. j. asi: vědeckému, professorskému.

v končinách Lotharovců nebo Karlovců — prastaré rčení asi ve smyslu: v Lotrinsku a ve Francii. Kristián (jako později Kosmas a jiní) je si vědom, že Čechy leží v Germanii a chce říci asi: v kulturně pokročilejších státech, ležících záp. od Německa, t. j. v Porýní a ve Francii. Fráse, jež věcně tkví v rozdělení říše francké r. 843, mohla býti napsána nejpozději v 10.—11. stol.

Str. 3. *bratrovče nejmilejší* — v orig. *nepos* carissime; může tedy býti česky i: synovče.

Upozorniti jest na žádost Kristiánovu, aby biskup Vojtěch autorisoval práci jeho aspoň pro pražskou diecési.

KAPITOLA PRVÁ

(str. 3—6, od slov: „Morava, země“ počínaje.)

Morava země slovanská. V orig. „regio Sclavorum“. Čechu 14. stol., jenž legendu přepisoval do rukopisu ka-

pitulního, byl ten archaismus již cizí; opravil proto: „regio Bohemorum“ (t. j. „země česká“).

za časů Augustina. To je asi ohlas nejasné vědomosti, že křesťanství proniklo do Moravy již v době římské (do Moravy ovšem markomanské). Ještě časnější pokřtění *Bulharů* je ovšem omylem; nejasnou souvislost je snad vyložiti tak, že text sepsání utrpěl tu poruchu. Sv. Augustin zemřel r. 430.

Str. 4. *v krajinách slovanských.* V orig. „in partibus Sclavorum“. Důležité je: „jak až podnes namnoze *se děje* v kraj. slovanských, zejména v Bulharsku“. Kdyby Kristián psal v 12.—14. stol., řekl by asi: zejména v *Rusku.* Ze slov: „mnoho tím duší se Kristu získává“ je zřejmo, že Kristián byl *pro* slovanskou liturgii.

Str. 5. Kníže, který Moravě jako císař vládl, je ovšem *Rostislav-Rastic.* Dokladem velkého stáří pramene je i zmínka, že Rostislav sám Metoděje učinil arcibiskupem.

Tamtéž všimni si vývodů nábožensky-dějinné filosofie Kristiánovy o *boji ďábla s Kristem,* vracejících se později, někde týmiž slovy, i na str. 9 a 33.

Str. 6. Zde jsou důležity zejména zprávy pramene o *klatbě* Methodově na Svatopluka a o následcích jejích (zničení Moravy *až do dneška)* a konečná věta kapitoly, která *varuje Čechy* („kteří týmiž kroky pokoušíme se kráčeti“) před osudem Moravanů. O tom, jak narážky tyto hodí se výborně na dobu a zápasy *sv. Vojtěcha,* srv. víc v mé německé práci. Tam vyslovena i domněnka, že Kristián užil pro prvou kapitolu svého díla jako pramene ztracené, snad staroslovansky psané *legendy o sv. Cyrilovi a Metodějovi.* T. zv. *„moravská legenda“* (Prameny děj. čes., I., 100 sq) o věrozvěstech slovanských, pocházející z 12.—13. stol., je složena již na základě Kristiána a t. zv. *italské* legendy.

KAPITOLA DRUHÁ

(str. 6—11, počínaje od slov: Leč Slované Čechové)

Slované Čechové. V orig. „Sclavi Boemi". I tu jevil se písaři kapitol. rukopisu ten výraz v 14. stol. nevítaným, proto jej opravil na: homines Bohemi. Čechové se již od 12. stol. vyhýbali názvu „Slovanů", zejména v jeho latinské formě *Sclavi,* jež jim trapně připomínala jméno *otroka* (srv. mou německou knihu str. 168, 382).

Str. 6—7. V prvém odstavci druhé kapitoly zachovala se nám *nejstarši domácí formulace báječných pradějin českých.* O její povaze a ceně a o jejím poměru k románu, který na jejím základě sepsal *Kosmas,* srv. víc v mé častěji dotčené knize.

Str. 7. *který jen vzděláváním polí se zabýval,* v orig. cui tantum agriculture officium erat.

Vypravování o *pokřtěni Bořivoje* sv. Metodějem, jež následuje, je Kristiánovi *vlastni,* t. j. není stopy po písemné předloze jeho. Vypravování má také ráz ústní tradice, pohádkovými živly dotčené. Netřeba však pochybovati, že postava *Strojmirova* je historická a že věci vůbec měly se v podstatě tak, jak vypravuje náš pramen, událostem poměrně blízký (zajímavo je při tom, že již v 9. stol. povstávají Čechové proti knížeti svému, protože neumí česky); jen v historce o „Proměňme se" shledávám patrnou bájku, ve středověku podle všeho rozličně rozšířenou. *Dalimil,* jenž přímo Kristiána nepoznal, užil jí (ve své kapit. 72) též a položil ji do doby českého knížete *Fridricha* (1179—1189); poněmčeného knížete českého zná pod jménem *Stanimira.*

Historická cena vypravování Kristiánova v této kapitole tkví zejména v detailním výkladu, že byl knížecí rod pražský poddán Svatoplukovi a že a jak byl kníže Bořivoj pokřtěn od *sv. Metoděje* (většina německých historiků by stále raději odvodila křesťanství české z kul-

turního působení *německého;* proto křest Bořivoje Methodem i slovanskou mši v Čechách popírá nebo význam všeho zmenšuje), dále v datech o prvém kostele v *Hradci* (patrně *Levém Hradci;* všimni si, že by padělatel z 12.—14. stol. jistě napsal „Levý“ Hradec a ne pouze Hradec) a o druhém kostele P. Marie na hradě pražském. Zmínce, že pohanu Bořivojovi nedáno místa při stole, ale uloženo mu posaditi se na zemi (str. 7), nebudem ovšem věřiti doslova. Ale poznamenati sluší, že staré kanony zakazovaly křesťanům stolovati spolu s pohany. O předpovědi Metodějově: „Staneš se pánem pánů svých“, srv. víc v mé knize str. 199. Lépe než o *sidelnim hradu* Praze (str. 10) bylo by užíti v překladu slov: *hlavniho* hradu nebo Velehradu (v orig. civitas metropolis); Kristián má asi především na mysli povznesenost Prahy jako sídla *biskupského;* přívlastek „metropolní“ při tom mechanicky užívá i o stavech minulosti.

KAPITOLA TŘETÍ

(str. 11 od slov: „Bořivoj měl též“ až str. 17)

S třetí kapitolou počíná se vypravování o *sv. Ludmile,* bohaté zase původními zprávami o dějinách českých za Bořivoje a synů jeho. V legendě o sv. Ludmile, kterou jmenujeme podle prvých slov jejich *Diffundente sole* (odvozené z Kristiána někdy od 1. pol. 12. stol. počínaje; legendě mimochodem řečeno značné poetické krásy a ceny) máme příležitost srovnávati, jak pozměnila obraz světice *pozdější* představivost legendární na rozdíl od silně historického, prostého a klidného líčení Kristiánova.

Původ sv. Ludmily. Věta, kterou nám autor představuje rodinu sv. Ludmily („filia Slaviboris *comitis* ex *provincia Sclavorum,* que *Psou* antiquitus nuncupabatur“ a nyní podle nového hradu Mělníka sluje *Mělnickem)* náleží k nejnápadnějším důkazům *vzniku legendy ke konci*

10. stol. O zemi Pšovanů jako sídle zvláštního kmene českého víme odjinud (z t. zv. zakládací listiny biskupství pražského); z konce 10. stol. zachovaly se pak nám *denáry královny Hemmy,* choti Boleslava II., s nápisem: *Melnik civitas.* Hemma podle všeho užívala nově vystavěného hradu (civitas) Mělníka a kraje pod něj slušícího jako údělného knížectví. Starší historiografie (Dobner) o denárech mělnických z 10. st. nic nevěděla; znala *hrad* Mělník a kraj (provincii) mělnický teprv od 12. stol. a *město* (civitas) Mělník od 2. pol. 13. stol. — tím mohla býti utvrzena v domněnce, že domnělý Pseudokristián psal svou legendu v 12.—13. stol. Novější historiografie si pak zprávy o hradu Mělníku z konce 10. stol., jak jej dosvědčují denáry Hemmy, event. jejího významu pro stáří Kristiánovo, nepovšimla, protože (až do mé práce) vskutku se o kritický rozbor Kristiána *vůbec nepokusila.* Pozoruhodno je, že nám Kristián představuje původní Pšovsko ještě jako samostatnou zemi Slovanů (rukopis kapitulní proměnil zase staré „provincia Sclavorum“ v „provincia Bohemie“!); za Boleslava II. připojena byla ovšem již k Praze, ale, jak zřejmo, jako údělné knížectví, později ovšem jako pouhý správní obvod, jako jeden z krajů země. Proto *Kosmas* již výkladu Kristiánovu o knížectví a hradu pšovském neporozuměl. Napsal, že Ludmila pocházela „de castello Psov“ (z *hrádku* pšovského). V jeho době podle všeho byl Pšov již jen soukromou tvrzí.

O *pokřtění sv. Ludmily* se Kristián nezmiňuje. Legenda „Diffundente sole“, z Kristiána odvozená, tvrdí již, že Method přišel do Čech a pokřtil i sv. Ludmilu.

Str. 12. *Drahomiř ze země Slovanů pohanských, řečené Stodor* — zase cenný doklad stáří legendy. Kosmas později (Kosmas čerpá ovšem z Kristiána, který jediný nás s původem Drahomíry seznámil) jmenuje národ Draho-

miřin *Lutici;* tak by ho jmenoval i Kristián, kdyby byl psal v 12.—14. stol.; stol. 10. však toho názvu národního ještě nezná.

O tom, jak kolísá *obraz Drahomiřin* v legendární tradice naší, srv. podrobnější výklady v mé knize „Die Wenzelslegenden“ (str. 211 sq.). Kristián je zajímavý tím, že má nejvíce zpráv o Drahomíře a že patrně snaží se novější legendární představu Drahomíry, jako zlé pohanky (tak již „Crescente fide“) opraviti a smířiti poněkud se starší představou, která je Drahomíře velmi přízniva nebo poměrně přízniva. Kristián ví, že Drahomiř *nebyla* pohankou a opravuje v tom smyslu data Crescente fide (ač leckteré zlé slovo o Drahomíře přebírá z ní nebo z Gumpolda), má dále i data, která má *jen nejstarši legenda slovanská,* jak totiž Václav vyhnal matku svou ze země a potom kajicně povolal zpět (str. 23—24) a jak Drahomiř se súčastnila pohřbu zavražděného Václava (str. 40); při tom ovšem mluví staroslovanská legenda, nezmiňujíc se ani slovem o zavraždění sv. Ludmily, o Drahomíře takřka s úctou, Kristián s reservou. — Kdyby byl Kristián psal legendu svou v 12.—14. st., byl by jeho obraz Drahomíry obrazem ďábelské pohanky, jako jí je legendám pozdějším; v legendě Karla IV. vidíme již, jak Drahomiř pro hříchy své je za živa peklem pohlcena.

Str. 13. Že Vratislav založil v Praze *kostel sv. Jiří,* ví i předloha Kristiánova „Crescente fide“, původní je Kristiánův dodatek, že Vratislav nedočkal se vysvěcení jeho. Také zpráva, že Spytihněv byl založil kostel sv. Petra v Budči, je Kristiánovi vlastní. Že hoch Václav byl poslán na studie do Budče, ví i staroslovanská legenda (tato dí, že Ludmila dala vyučiti vnuka v jazyce slovanském, otec pak že jej potom poslal do Budče učit se latinsky) i Crescente fide, která zná i učitele v Budči: kněze jménem *Učeného* (Ucenus). Datum to Kristián ku podivu vynechal.

Str. 15—17. Část textu od slov: „Jednou za ticha nočního“ (ř. 9. zdola) až k slovům: „jak známo, se splnily“ je doslova přejata z *Gumpolda.* Tím se vysvětlují i zlá slova o Drahomíře ve větách jeho. Nejde tu, jak ze všeho vysvítá, o pozdější interpolaci cizí, nýbrž o kus vkomponovaný v text samým Kristiánem. Doklad nadpřirozeného daru prorockého náležel po soudu doby k zvlášť cenným důkazům, že hrdina, jehož utrpení se vypravuje, byl vyvoleným Páně. Skrovný zárodek prorockého snu Václavova najdeš v „Crescente fide“; z něho sbásnil Gumpold své vypravování. Všimni si, že Gumpold má na mysli patrně dům římský, jehož český kníže asi nikdy neviděl (v překladu je řeč o „dvoru kněze Pavla“, později o „vstupním prostranství domu“; v orig. „porticus“.)

KAPITOLA ČTVRTÁ

(str. 17—21, od slov „Služebnice Kristova“ počínaje)

Kapitola obsahuje *vypravování o umučení sv. Ludmily.* Latinská krátká legenda t. zv. Menkeova a staroslov. prolog o sv. Ludmile, v nichž viděti jest ohlasy ztracené legendy o sv. Ludmile (které užil podle všeho také Kristián), končí své stručné líčení již smrtí sv. Ludmily; co ví Kristián o pohřbu jejím a o znepřátelení vrahů jejích s Drahomírou, o stavbě kostela sv. Michala v Tetíně — a co později v kap. páté vykládá obšírně o *přenesení* sv. Ludmily k sv. Jiří — je vlastní jeho práci.

Str. 19. *Datum smrti Ludmiliny.* Přihlašuji se k mínění prof. P. *Stejskala,* že správné datum je 16. září r. 921, na rozdíl od stanoviska mnou za pravděpodobné hájeného v mé německé knize (str. 221 sq.), že to bylo r. 920. Podle našeho dělení dne zemřela Ludmila 15. září večer, ale staršímu středověku počínal se den s večerem dne předcházejícího, jak vyložil již *Pubička* proti Dobnerovi. Většina rukopisů Kristiánových má datum 15. září (XVII.

kal. Octobr.); jen jeden zlomek z konce 12. stol. a rkp. děčínský mají 16. září; staroslovanský text má jen: v sobotu. Menkenův text má zprávu, že Ludmila byla zavražděna ve věku 61 let. S pomocí všech těch dat lze kombinovat, že Ludmila narodila se r. 860, že její syn Spytihněv zemřel nejčasněji r. 916—7, druhý syn Vratislav nejspíše r. 920 nebo 921 (13. ún.). Dosáhl-li Vratislav vskutku pouze 33 let věku, narodil se r. 887—88; syn jeho *Václav* mohl se naroditi nejčasněji v l. 906—909: poněvadž pak byl při smrti otcově nedospělý, pravděpodobně až v l. 908—910. (Srv. „Die Wenzelslegenden“, 222—23);

v celé zemi české v orig.: in tota provincia Boemorum.

Str. 20. Vypravování o zhoubě rodu Tunnova a Gommonova (mohli by nám filologové poněkud osvětliti ta podivná jména?) jeví ráz historický.

KAPITOLA PÁTÁ

(str. 21—28, od slov „Zatím, co toto se dálo“).

Kapitola líčí z počátku život a ctnosti Václavovy v době jeho nedospělosti (str. 21—23), vše v podstatě podle „Crescente fide“ a sice podle její *české* verse (známe také starší její versi pravděpodobně *„bavorskou“),* ale nikoliv bez kritických oprav (vynechává z předlohy své na př., že Drahomiř chtěla syna svého odvrátiti od křesťanství); třetí odstavec (str. 23—24 od slov: „Pro tuto věc“ až „zrozence mladšího“), mající víc ráz *historický,* je Kristiánovi *vlastní,* a jak jsme již pověděli, zajímavý věcnou souvislostí se staroslovanskou legendou, i zmínkou, že úmyslně vynechává podrobnosti o boji stran v zemi té doby (str. 24, ř. 11. shora). Co následuje (str. 24—28) o *přenesení sv. Ludmily,* je, jak již bylo pověděno, také vlastní vypravování Kristiánovo, t. j. není známo ze žádné starší nám zachované práce.

Str. 22. *Posléze posilněn byv od Boha* — „Crescente fide" má srozumitelněji: Cum autem factus esset vir (když dosáhl dospělosti, mužství, když prohlášen byl bojovníkem).

Str. 25—26. Data, že tělo sv. Ludmily bylo vyzdviženo v Tetíně ve středu 19. října a 21. října přeneseno slavně do Prahy do nevysvěceného ještě kostela sv. Jiří, mohou se vztahovati jen na rok 925. Slaví-li se přenesení sv. Ludmily v Čechách dne 10. list., souvisí to asi s datem konečného pohřbu jejího v posvěceném kostele sv. Jiří podle vypravování Kristiánova (je to ovšem jen kombinace, že šlo o kostel sv. Jiří, potvrzená však staroslov. prologem o svaté Ludmile). Biskup *Tuto* (str. 27) byl vskutku v čele církve řezenské v l. 893—930; zmínka o *spolubiskupu* jeho je důkazem velkého stáří Kristiánova; doba pozdější již spolubiskupů neznala.

Všimni si i skromnosti a poměrné nevýznamnosti zázraků sv. Ludmily, v kap. 4. a 5. dotčených. Hlavní z nich je ovšem neporušenost těla Ludmilina. Autor století 12.—14. byl by neopomenul pojmouti do díla svého i velký zázrak, vypravovaný *Kosmou* k r. 1100.

KAPITOLA ŠESTÁ

(str. 28—34, od slov „Když tedy blažený kníže" počínaje) a

KAPITOLA SEDMÁ

(str. 34—40 od slov „Dálo se pak toto" až k slovům „vyprávění zázraků jeho")

obsahují vlastní historii *života a umučení sv. Václava.* Vypravování je založeno většinou na legendě „Crescente fide", jednou (2.—4. řádek shora na str. 35) postihneme i vliv výmyslů Gumpoldových. Ale zajímavé a důležité je, co k prameni svému dodává Kristián *ze svého;* při tom především můžeme poněkud studovati jeho individua-

litu a jeho osobní poměr k thematu. Že tu najdeme jakýsi dodatek *prologu* autorova *k biskupu Vojtěchovi* (str. 36, odstavec od slov „Čteš to“ až „postoupili“), pověděl jsem již v předmluvě; na slova prologu upomíná i věta „já, břemenem hříchů zatížený, nemohu vyličovati“ na str. 28 (1 řádek zdola). Z vsuvek a oprav Kristiánových je psychologicky snad nejzajímavější zmínka (na str. 30), že se sv. Václav přece *někdy hojněji napil*, a výklad, jak se časně kál z toho — legenda „Oriente iam sole“ později v 13. století zlobí se na Kristiána (jehož nejmenuje), že takovou skandální nepravdu mohl pojmouti v své vypravování. Historicky důležita je Kristiánova korrektura k zprávě jeho pramene *o panictví Václavově:* ačkoliv (castitas) vzácna jest těm, kteří se *nedávno* (v orig. *vix* = sotva, právě) *oženili*. Zpráva tato, věcně ovšem velmi pravděpodobná, ruší běžnou legendární tradici patrně; oporu má i v druhé (Nikolského) slovanské legendě, která jmenuje i syna Václavova *Zbraslava* a zmateně vypravuje, jak sv. Václav rozešel se se svou chotí, aby zachoval ctnost čistoty.

Kristián dále doplňuje svůj pramen opětovným poukazem na to, že Čechové slušeli k *diecési řezenské* (str. 32), že Boleslav sídlil v hradě jeho jménem nazvaném a že v hradě tom byl kostel svatých Kosmy a Damiána (str. 34), že sv. Václav byl přítelem *saského krále Jindřicha I.*, „jenžto prvý mezi nimi z milosti Kristovy došel koruny“ (str. 34; věta prozrazuje, že autor její psal pravděpodobně ještě v době panování dynastie saské). Kristiánovi je vlastní i celý odstavec na str. 35—36 (od slov: „Nadešla i doba slaviti vigilie“ až „obyčeji božímu chybělo“), zachovávající nám jedinečnou zprávu o prastarých formách církevně náboženského života, o nichž žádný náš pramen pozdější neví ničeho (*všeobecný křest* před Velikonocemi a svátky svatodušními i se *skrutiniemi*,

zkouškami, předcházejícími) i o *trzích otrockých* v Čechách (o nichž z nejstarší doby jsme zpraveni odjinud), kde sv. Václav skupoval hochy-otroky, aby je dal v den obecného křtu pokřtíti. Pozdější legenda „Oriente iam sole", z Kristiána čerpající, již tomu nerozuměla. Je zajímavo, že právě k těmto zprávám připojil Kristián věty, adressované biskupu Vojtěchovi, a zdůrazňující, že pojal do svého díla jen dodatky, zaručené svědectvími hodnověrnými. Narážka na *přirozeně divokou povahu Čechů* a na nesnáze křesťansky-výchovné práce v Čechách, je ovšem v apostrofě k Vojtěchovi historicky neméně významna.

Karakteristický je dále dodatek Kristiánův, že *kněz* chrámu sv. Kosmy a Damiána jednal v dorozumění s Boleslavem, dav zavříti dvéře chrámu, aby sv. Václav nenalezl v něm záchrany. Pozdější tradice zprávy pominula. Kristiánův je i detail, že sv. Václav byl zavražděn před dveřmi chrámovými a že (str. 40) Drahomiř pečovala o pohřbení jeho (v obou datech stýká se Kristián se staroslov. legendou) a jeho je i pozdější významný dodatek opravný, že z potomků vrahů Václavových jsou ještě někteří na živu, ale že jsou potrestáni tím (to je smysl), že si živobytí musí dobývati vlastní rukou (str. 42). Věta je mimochodem řečeno zvlášť poučná k studiu mravních a sociálních názorů doby. *Datum zavraždění Václavova* k r. 929 je nám zachováno jediným Kristiánem (str. 39) a staroslovanskou legendou (srv. o tom výklad obšírnější v mé německé knize str. 255 sq.) — z Kristiána to datum převzal *Kosmas*. Až do vydání mých studií o Kristiánovi platil jako rok smrti Václavovy rok *935*, v století 18. rok *936;* stará vydání Kristiánova měla chybné číslo 938. Badatelé setrvali při roku 935, i když vešla v známost legenda staroslovanská, jejíž datum bylo 929. Teprve já zjistil rozšířením a srovnáním rukopisného

materiálu, že Kristián má datum 929, poukázal s důrazem na stejné podrobné datování v legendě staroslovanské a zjistil mylnost kombinací dosavadních — zde poprvé Kristián zvítězil nad omyly bezmála dvou století. — Sv. Václav byl zavražděn v pondělí ráno dne 28. října, stár jsa 19 až 21 let.

Jak vysvětliti dosti hojné věcné styky Kristiánovy (v historii umučení sv. Václava) se *staroslovanskou legendou*, viz v mé německé knize, str. 247 sq. Že Kristián vzdělal svou hlavní předlohu „Crescente fide" stylem elegantnějším, bylo již pověděno v předmluvě. Krásně napsána je zejména oslava posvěcení sv. Václava mučednictvím na str. 40.

KAPITOLA OSMÁ

(str. 40—46; od slov „Krev blaženého mučeníka")

Kapitola velkou většinou náleží historii o *přenesení sv. Václava* a zázracích, jež se při tom udály; počátek její vypravuje o vyvraždění přátel a kleriků Václavových a o pozdějším potrestání vrahů. Všude je tu zas hlavním pramenem legenda *„Crescente fide"*, častěji slovně užitá (na př. ono podivné „vyprahlí a suší až do smrti zůstali" na str. 41, ř. 3. zdola je doslova z Crescente fide). V dotčeném počátku (stránka 40—41) je myšlénkově Kristiánovi vlastní jen zmínka, že rody vrahů Václavových byly vyhubeny skoro do kořán a že zbývá-li kdo z nich, musí si živobytí vydělávati vlastnoručně (srv. stranu předchozí).

V historii Přenesení odchyluje se Kristián od své předlohy v tom, že nedělá z Boleslava pohana, a že dí výslovně, že to byl sám Boleslav, jenž nařídil tělo bratrovo přenésti k sv. Vítu, ovšem s legendárním dodatkem, že věc musí býti dokonána během noci (o tomto motivu a o ceně jeho pro studium vzájemného poměru legend srv. víc

v mé německé knize; zajímavo je, že s Kristiánem shoduje se tu druhá *slovanská* legenda). Na rozdíl od Crescente fide má Kristián *tři nové zázraky: prvý* (str. 43 dole) tvoří krátká zmínka o zázračném překročení řeky *Vltavy*. V mé častěji dotčené knize je vyloženo, jak asi vznikl tento nový zázrak pod dojmem neporozumění Gumpoldova a u vědomí, že tělo sv. Václava bylo přepraviti nejen přes Rokytku, nýbrž i přes Vltavu (jméno *Roketnice* zná jen Kristián a druhá slovanská legenda). *Druhý* zázrak (str. 44 od slov: „V té chvíli") vypravuje o omylu o počínajícím se rozkladu těla světcova; je to, lze říci, pouze embryo zázraku. *Třetí* pochází nepochybně z české domácí tradice 10. století, neboť zná jej i mnich *Vavřinec*, který vskutku užil ústních sdělení českých přátel. V něm popoprvé vystupuje na dějiště sestra Václavova *Přibyslava*. Nepochybuji, že vnější data o ní mají základ historický. Podle nich se Přibyslava, jak bylo zvykem doby, velmi záhy vdala a (jak se v době takřka nepřetržitého válčení stávalo hojněji) velmi záhy ovdověla; roku 929 byla již vdovou, duševně připravenou pro život klášterní. Jí dává tradice, u Kristiána patrně zachovaná, nalézti uťaté ucho bratrovo (Vavřinec mluví o kloubu z ruky). Později v kap. 10. rozmnožuje Kristián řadu starších zázraků historií, v jejímž středu stojí opět *Přibyslava* (str. 53—54). Je to zase vypravování, jež podle všeho tkví na skutečné události z let 50tých až 60tých 10. století (srv. nezvykle hojná data osobní, odkaz na to, že přemnohým je věc známa atd.); moderní čtenář, chce-li věci porozuměti, musí věděti, že ostatky světců byly věřícímu člověku té doby kouzlem tak drahocenným, že pokušení zmocniti se jich nejednou jej svádělo k zločinu. Přibyslava jeví se nám tu již jako jeptiška; také Vavřinec v Montecassinu slyšel o ní jako o staré zbožné paní. Podle souvislosti byla i Přibyslava za provinění své trestána nenadálou

smrtí. Pozdější tradici o blahoslavené Přibyslavě jsem s těmito daty nesrovnával.

Str. 42. Upozorniti jest na vědomě českou větu, kterak Bůh ráčil způsobiti, aby se ukázalo národům, že Všemohoucí i národu českému velkého přijal patrona.

Str. 46. *K datu přeneseni sv. Václava* (4. března, bez udání roku, ale výše str. 42 se praví, že tělo světcovo leželo tři roky v Boleslavi) srv. poznámky v mé německé knize str. 33, 42 a 432. Nejstarší rukopisy Crescente fide mají 5. března, legendy slovanské (podle toho, byly-li původně psány glagolicí či kyrilicí) 3. a 4. března. Druhá slov. legenda má: 4. indikce, což by znamenalo rok 931. Kosmas si skombinoval rok 932.

KAPITOLA DEVÁTÁ

(str. 46—49, od slov „Nyní z moci Boží")

Kapitola obsahuje historii *třetího světce,* věrného bojovníka a dvořana Václavova *Podivena.* Kristián upozornil na ni již výše na str. 30, ř. 5 zdola. O Podivenovi vypravuje zcela stručně již *Gumpold,* neznaje však jeho jména a vykládaje, že ho Boleslav dal oběsiti, protože po smrti Václavově nesmírně naříkal a zabitého pána svého chválil; následuje zázrak o neporušenosti těla oběšeného. Gumpold představuje si Podivena jako mladého služebného hocha. Obraz Kristiánův je zcela *jiný* a má patrně historický základ. — O horké lázni (str. 47) *stuba,* jizba (franc. etuve, ital. stufa) srv. poznámku v mé něm. knize str. 170. — O námitce, že v době sv. Václava ještě nebylo českých *peněz,* jež by Podiven mohl rozdíleti (str. 48 dole), srv. ibidem str. 171. Autoři námitky zapomněli, že v 12.—14. století se drobná almužna mohla rozdávati stejně jen v případech nejvzácnějších v ražené minci jako v 10. stol. — O *Podivenově hrobu* u sv. Víta zmiňuje se k r. 1114 i *Kosmas* (že náhodou byl objeven hrob jeho);

zpráva prozrazuje, že znal dobře Kristiána; co místa pohřbu Podivenova se týče, potvrdily nejnovější *výkopy Hilbertovy* u sv. Víta spolehlivost staré písemné tradice.

KAPITOLA DESÁTÁ

(str. 49, od slov „Tedy svatý“ až do konce)

Kapitola obsahuje pouze historii zázraků václavských. Všechny zázraky tyto jsou vypravovány podle „*Crescente fide*“ až na tři. Zázrak, zaznamenaný již starší písemnou tradicí, byl středověkému intelligentu historickým *faktem*, jehož pominouti v novém vzdělání nesměl a o jehož detailech nesměl pochybovati. Nás zajímají proto pouze zázraky, jež jsou Kristiánovi *vlastni.* O jednom z nich (uloupení části těla Václavova za spoluviny Přibyslaviny) jsme se již zmínili, *druhý* (str. 54—5) vypravuje o podezření proti žalářníku a o šťastném výsledku soudu Božího. Zde tedy setkáváme se lze říci s motivem světské skepse, vzbuzené podivným osvobozováním vězňů, ale zároveň ovšem s důkazem, že skepse byla bezdůvodná. Zmínka, že se to stalo „rudibus nunc temporibus“, v dnešní hrubé době, podporuje domněnku, že tu jde o historii, jejíž paměť žila mezi současníky.

Poslední zázrak Kristiánovi vlastní (str. 55—56), je historicky pramenem velké důležitosti. Líčí nám zajisté v legendárním zabarvení vojnu Čechů s Kouřimany, zápas knížete pražského s odbojným *knížetem kouřimským* a uvádí do dob, kdy jednotlivým knížectvím českým, pod svrchovaností pražského vévody nepochybně již většinou shromážděným, stály v čele staré vlastní rody knížecí. Je to zpráva svědčící o prastarém původu našeho pramene podobně jako zmínka o hradu a *zemi mělnické.* Kristián ji položil na konec zázraků, zdá se, jako kus zvlášť působivý, vhodný pro zesílení dojmu závěrečného. V Kristiánově: „*urbs* quedam, Kurzim vocata, populosa

dum erat, extollitur" znamená „urbs" pravděpodobně jen hrad, knížectví Kouřimské ovládající. Za to v níže užitém terminu: „ipsum *civitatemque* sue dicioni firmat, donans illi *civitatem* regere" znamená „civitas" *hrad i knížectví*, k němu slušící.

V celku vidíme, že *zázraky Kristiánovi vlastní* zapadají dobře do programu práce, v prologu vytčeného: t. j. doplnit a opravit starší písemnou tradici z vypravování pamětníků. Svým většinou historickým rázem, třebas prostoupeným výkladem legendárním, liší se namnoze patrně od anonymních konvenčních zázraků, jež zachovala legenda „Crescente fide". Není v nich ovšem nikde stopy po nové serii zázraků, které k staré tradici připojily legendy 12.—14. století.

OPRAV TYTO CHYBY TISKOVÉ:

Str. 11,	řádek	14	shora	čti:	jež
„ 17,	„	3	„	škrtni:	ze
„ 17,	„	9	„	škrtni čárku za slovem:	rozlehlých
„ 18,	„	5	zdola	čti:	jejích
„ 31,	„	14	„	„	hrnuli,
„ 33,	„	11	shora	„	světským,
„ 41,	„	2	zdola	„	suší
„ 42,	„	5	„	„	nemoha
„ 43,	„	2	„	„	ztráceti;
„ 44,	„	1	„	„	právě; domnívám se
„ 47,	„	4	„	„	rozhlašuje ústy

KŘIŠŤAN, ŽIVOT A UMUČENÍ SVATÉHO VÁCLAVA A BÁBY JEHO SVATÉ LUDMILY.
Z LATINY PŘELOŽIL ANT. L. STŘÍŽ, PŘEDMLUVU A POZNÁMKY NAPSAL PROFESOR JOSEF PEKAŘ, VYTISKLI KRYL A SCOTTI V NOVÉM JIČÍNĚ NA MORAVĚ, VYDAL LADISLAV KUNCÍŘ V PRAZE IX., 394, V ZÁŘÍ LÉTA PÁNĚ
1 9 2 1

S